

Kadrina Keskkool

Kaubandusettevõtted Kadrina alevikus

Kauplused ja müügikohad

Uurimistöö

Ketlin Rebane

11. klass

Juhendaja Evelin Tiiter

Kadrina 2023/2024

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Lühiülevaade kaubanduse ajaloost Eesti ja Kadrina näitel	7
1.1. Kõrtsid kui maapoodide eelkäijad	7
1.2. Maapoodide võrgu väljakujunemine 19. sajandi lõpust kuni 1940. aastani	11
1.3. Kaubandusest nõukogude ajal ja pärast Eesti taasiseseisvumist	16
2. Kaubandusettevõtted Kadrina alevikus. Kauplused ja müügikohad	20
2.1. Kaubandusettevõtted Viitna teel.....	21
2.1.1 Viitna tee 4	21
2.1.2. Viitna tee 5	25
2.1.3. Viitna tee 10	26
2.2. Kaubandusettevõtted Rakvere teel	27
2.2.1. Rakvere tee 2	27
2.2.2. Rakvere tee 14	30
2.3. Kaubandusettevõtted Nooruse tänaval	32
2.3.1. Nooruse tänav 1	32
2.3.2. Nooruse tänav 1a	33
2.4. Kaubandusettevõtted Tapa teel.....	34
2.4.1. Tapa tee 19 ja 21.....	34
2.4.2. Tapa tee 23.....	35
2.5. Kaubandusettevõtted Viru tänaval.....	36
2.5.1. Viru tänav 6	36
2.5.2. Viru tänav 7	36
2.5.3. Viru tänav 9	38

2.5.4. Viru tänav 10	40
2.5.5. Viru tänav 11	41
2.5.6. Viru tänav 14	42
2.5.7 Viru tänav 14a	42
2.5.8. Viru tänav 14b	44
2.5.9. Viru tänav 16	45
2.6. Kaubandusettevõtted Kauba tänaval	47
2.6.1. Kauba tänav 1	47
2.6.2. Kauba tänav 11	47
2.6.3. Kauba tänav 17	48
2.6.4. Kauba tänav 25	48
2.7. Kaubandusettevõtted Posti tänaval.....	51
2.7.1. Posti tänav 2	51
2.8 Kaubandusettevõtted Pikal tänaval.....	52
2.8.1. Pikk tänav 2	52
2.8.2. Pikk tänav 12	53
2.8.3. Pikk tänav 21	54
Kokkuvõte	55
Kasutatud materjalid.....	59
Lisad	63
Lisa 1. 10.09.1927. Palve saada viina ja piirituse müümiseks luba Nestori majas (KTÜ)	63
Lisa 2. 10.09.1927. Teatis alkoholi müügi keelamise kohta Kadrinas.....	64
Lisa 3. Kadrina Haridusseltsi palve mitte avada alkoholimüügi kohta Kadrinas.....	65
Lisa 4. 3.11. 1927. Viina müügi keelamisest Vooseli kaupluses Päri kõrtsi ruumides	66

Lisa 5. 30.11.1927. Kadrina Tarvitajate Ühisusele välja antud luba.....	67
Lisa 6. 16.02.1928. Aktsiisi Peavalitsuse teatis riigiviina ja -piirituse müügikoha avamisest Kadrinas.....	68
Lisa 7. Näide Balderi kaubamaja sortimendist (21.03.1941).....	69
Lisa 8. Kauplused Kadrinas ajaperioodil 1900-2024	1

Sissejuhatus

Uurimistöö teema valikul lähtusin oma lapsepõlvest. Lapsena käisin tihti koos oma õega Kadrina raudtee lähedal asuvast poest maiustusi ostmas, sest seal müüdi selliseid komme, mida teistes poodides ei müüdüd. Kahjuks sulges see pood oma ukse. Vanemaks saades on mul tekkinud huvi selle poe ajaloo vastu. Kuna mulle meeldib ka väga poes käia, tekkis idee uurida Kadrina kaubandust. Uurimistööks materjali koguma hakates sain arhiiviallikatest teada, et 2024. aasta 1. jaanuaril täitus Kadrina aleviku¹ tekkimisest 100 aastat, mistõttu otsustasin Kadrinas kaubanduses selle perioodi vaatluse alla võtta. Uurides aga selgus, et Kadrina kaubanduse juured ulatuvad palju kaugemasse minevikku, kui algul oodata oskasin. Sellest tulenevalt sai minu töö uueks uuritavaks ajavahemikuks 19. sajand kuni tänapäev, kuid töö põhiosa keskendub siiski muutustele Kadrina kaubanduses 100 aasta jooksul.

Uurimistöö koostamisel püüdsin leida vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- millal sai Kadrina aleviku kaubandus alguse;
- kuidas on kaubandus Kadrinas arenenud, see tähendab - millest on sõltunud Kadrina kaubanduse jätkusuutlikkus;
- millised on erinevused ja sarnasused Kadrina kaubanduse mineviku ja oleviku vahel;
- kuidas erinevatel ajaperioodidel ühiskonnas toimuvad muutused on mõjutanud Kadrina kaubandust;
- keda saab nimetada erinevates ajaperioodides võitjateks ja keda kaotajateks.

Uurimistöö küsimustest lähtuvalt seadsin tööle järgnevad ülesanded:

- 1) kaardistada Kadrinas asunud ja praegu asuvad kauplused;
- 2) anda ülevaade Kadrina alevikus asunud kauplustest 100 aasta vältel;
- 3) uurida Kadrina aleviku kaupluste ajalugu erinevaid allikaid kasutades (Eesti Rahvusrhiivi külastamine, intervjuud kaupluste töötajate ja omanikega, töö erinevate allikatega nt ajalehed ja raamatud, koostöö kodu-uurija Tiia Uuskülaga, erinevad kodu-uurijate üleskirjutused, uurimistööd).

Uurimistöö meetoditeks on struktureerimata intervjuude läbiviimine, töö kirjandus- ja meediaallikatega, arhiividokumentide ning fotode ülepildistamine, nii et tekiks enne ja nüüd võrdluspaarid.

¹ **Autori märkus:** uurimistöös on sõna „Kadrina“ alati tähenduses „Kadrina alevik“, kui pole mainitud teisiti.

Minu uurimistöö koosneb kahest peatükist. Esimeses peatükis annan lühiülevaate Eesti ja Kadrina aleviku kaubanduse arengutest erinevatel ajaperioodidel. Teine peatükk annab ülevaate umbes saja aasta vältel tegutsenud kaubandusettevõtetest Kadrina alevikus. Kuna päris mitmete kaupluste ja teiste müügikohtade (sh kõrtsid, baarid, kohvikud jms) tegutsemiskohad on aastate jooksul jäänud samaks, otsustasin uurida kaubandust tänavate ning hoonete kaupa. Selle võtsin aluseks ka teise peatüki jagamisel alapeatükkideks. Tänavate järjestuse valimisel lähtusin nende paiknemisest alevikus. Tänavate järjestusel valisin Viitna tee esimeseks tänavaks, sest see on oluline kaubatee juba keskajast saadik.

Olen võtnud oma töös vaatluse alla Kadrina kaubanduse ning käsitlen siinkohal EKSS-ile toetudes *kauplust kui paikse müügiroomiga kaubandusettevõtet, mida nimetan ka poeks, millel on vastav hoone koos abi- ja kõrvalruumidega.*² Uurimistöös olen kaupluste ning müügikohtade hulka arvanud ka jäätiseputka ehk jäätisekioski, laadaplatsi, baarid, kohvikud, sööklad jt müügikohad, mida kaupluseks või poeks ei nimetata.

Uurimistöö allikatena olen kasutanud kodu-uurijate Tiiu Uusküla kogutud käsikirjalisi materjale, mälestusi ja pilte, Richard Tammiku raamatut „Kadrina kihelkond läbi aegade“ ning Eduard Lepiku raamatut „Kultuurilooline Kadrina“. Lisaks kasutasin ka mitmeid temaatilisi õpilasuurimusi, MTÜ Neeruti Seltsi välja antud koduloolisi toimetisi, ajaleheartikleid, internetiallikaid, fotosid, helisalvestisi, suulisi mälestusi ja intervjuudest saadud infot.

Uurimistöös on lisaks teemakäsitlusele sissejuhatus, kokkuvõte, kasutatud materjalide loetelu ja lisad. Olen töös kasutanud joonealust viitamist, kus lisaks materjalide loetelule on ka mitmeid selgitusi. Töös kasutatud fotode päritolu ja kuuluvus on kasutatud materjalide loetelus.

Uurimistöö valmimise eest tänan juhendajat Evelin Tiiterit ja Kadrina kodu-uurijat Tiiu Uusküla. Täna intervjuude eest Tiiu ja Arne Kastemäed, Kersti Riietit, Kersti Kaubit, Tõnu Peiti, Mati Tiiterit, Irina Tedremaad, Helju Lusti, Olavi Kabaneni, Ülle Reinsaart, Andres Nukka, Rein Reinveed, Ilmar Raapi, Vladimir Stadnikut, Saamuel ja Jane Palu, Marek Fjodorovi, Leho Karjust ja Katrin Kaljat.

² Eesti keele seletav sõnaraamat. (2009). [www] <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kauplu&F=M> (04.04.2024)

1. Lühiülevaade kaubanduse ajaloost Eesti ja Kadrina näitel

1.1. Kõrtsid kui maapoodide eelkäijad

Kadrina kodu-uurija Richard Tammiku andmeil olid tulevase Kadrina aleviku esimesed hooned ehitatud Hulja mõisale kuuluva Kruusimäe karjamõisa maale 17. sajandi keskel. 1698. aastal koos-

tatud Kruusimäe mõisa kaardile (foto 1) on kõrtsile lisaks märgitud ka mõisahooned, mis asus künkal, mida täna tuntakse Tuletõrjemäena³. Mõisniku otsus ehitada kiriku kõrvale kõrts, muutis selle koha veelgi rohkem keskuseks, sest kirik koos selle juures oleva surnuaiaga oli alati olnud kihelkonnarahvale kooskaimise kohaks. Algselt koosnesi Kadrina üksnes kiriku ja Kruusimäe karjamõisa lähedal paiknevatest hoonetest ning seda kutsuti Kirikukülaks.⁴

Foto 1. Kirikuküla. Väljalõige Kruusimäe mõisa kaardist⁵

Ka kodu-uurija Eduard Leppiku andmetel olid 17. sajandi lõpus Kadrinas kirik, kirikumõis, Kruusimäe kõrts ja karjamõisa hooned, samuti koolimaja. Kõik need hooned hävisid põhjasõja ajal. Kui Eesti ala pärast põhjasõda Venemaa poolt 1710. aastal alistati, taastati kõigepealt kirikumõis ning Hulja mõisa parun lasi Kruusimäele ehitada ka uue kõrtsihoone (foto 2).⁶

Kuni 19. sajandi keskpaigani valitses Eesti talupoja majapidamises naturaalmajandus ehk kõik eluks vajalik püüti taluperes ise valmistada. Vaatamata sellele oli vaja üht-teist osta ja vahetada, samuti tuli realiseerida oma toodangu ülejääke.⁷

³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 519

⁴ Läbi kultuuriloolise Kadrina. (2004). /Koostaja E. Leppik. Neeruti Seltsi toimetised A-535, lk 12. [www] <http://62.65.44.91/wp-content/uploads/2017/10/A-535-L%C3%A4bi-kultuuriloolise-Kadrina-1.pdf> (17.03.2024)

⁵ EAA.1.2.C-IV-126 leht 1. *Klingenbergh Håff i Wirland och Trissfer eller S. Catharina Sochn*. [www] <http://bit.ly/2MandtT> (16.03.2024). **Autori märkus:** Sõnad „kõrts“ ja „mõisahooned“, vastavalt sinine ja punane ring on kaardile lisanud uurimistö autor.

⁶ Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Laiuse, lk 9

⁷ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus. [Õppematerjal].

<https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> [16.03.2024]

Ostukaupade hulka kuulusid kindlasti sool ning ka tubakas, millest viimane võeti kasutusele 17. sajandil. Ostetavate kaupade hulk ja valik suurenes eriti oluliselt 19. sajandi teisel poolel. Alates 1860.-70. aastaist osteti majapidamise jaoks tikke ja suhkrut, samuti ka kohvi. Talurahvas ostis veel meeste kübaraid ja mütse, mitmesuguseid paelu, õmblusniiti ja vähesel määral peene- maid välismaiseid riidesorte. Rikkamad talupojad ostsid saapaid ning taluhoone akendele pandi ette esimesed klaasaknad.⁸

Maapoodide eelkäijateks olid kõrtsid, millel oli segakaupluse ja ka toitlustusettevõtte funktsioon. Kõrtsides, eriti nendes, mis asusid postiteede lähedal, müüdi mitmesuguseid talurahva poolt rohkem nõutavaid kaupu, mida vajasisid ka tollaegsed reisijad. Eestis oli 20. sajandi alguseks kokku 805 külakõrtsi. Tihti asusid kõrts ja kirik asula keskel ning üksteise lähedal.⁹ Kadrina kirikukülas tegutses 19. sajandi lõpus kiriku lähedal koguni kolm kõrtsi.

Foto 2. Kruusimäe kõrts (Klingenbergi) (vasakpoolne sammastega hoone) Kadrinas. Pildistamise võimalik ajaperiood on 1912-1930.¹⁰

Viimased teated **Kruusimäe kõrtsi** tegevusest, mis kuulus Hulja mõisale, pärinevad aastast 1893, kuigi tegelik lõpetamine võis kodu-uurija Tammiku arvates olla uue sajandi algul.¹¹

Teine kirikukülas tegutsev kõrts Viitna tee ääres kuulus Undla mõisale.¹² (Foto 3) Tammiku andmeil nimetati kõrtsi 1830. aastatel **Trahteri kõrtsiks**, aga ka Kirikukõrtsiks, hiljem lihtsalt

⁸ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁹ Samas

¹⁰ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

¹¹ Tammik, R. 2005. Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 45

¹² Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Laiuse, lk 9

trahteriks.¹³ Kui 1900. aastal kõrtsid suleti, töötas ajaperioodil 1905 kuni 1931 hoones apteek, mistõttu rahvasuus kandis maja „vana apteegi“ nime veel aastaid hiljemgi.¹⁴ Kõrtsi põhjaots on näha munakiviteest vasakul.

Foto 3. Trahteri kõrtsihoone 1930ndate alguses (vasakul)¹⁵

Foto 4. Trahteri kõrtsihoone asukoht 2024. aasta märtsis¹⁶

Kolmanda, **Päri kõrtsi** algusajaks peab Richard Tammik 1732. aastat.¹⁷ (Foto 5) Kihelkonna kõrtside loend kinnitab kõrtsi kuuluvust Udriku mõisa valdusesse nii aastatel 1857 kui ka 1878.¹⁸ Pärast kõrtside sulgemist Kadrina kihelkonnas 1900. aasta aprillis¹⁹ kasutati Päri kõrtsi ruume nahaparkimistöökohana. Selle rajasid isa ja poeg Juhan ning Karl Saar.²⁰

¹³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 349

¹⁴ Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Rakvere: Shalom, lk 9

¹⁵ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

¹⁶ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁷ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 311-312

¹⁸ Kihelkonna kõrtside nimistu 1857-1878. EAA.1227.1.76

¹⁹ Kodumaalt. (1900). — Postimees, 2 mai, lk 3. [www] <https://dea.digar.ee/article/postimeesew/1900/05/02/9> (17.03.2024)

²⁰ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 529

Foto 5. Vaade Tapa teele 1900ndatel (hooned vasakult: küün ja Päre kõrts)²¹

1900. aastal riikliku viinamonopoli kehtestamisega suleti Eestis kõik kõrtsid.²² Kõrtside sulgemine algas tegelikult juba varem karskusseltside tegevuse mõjul. K. Aluve väitel suleti teadaolevalt 1895. aastal Eesti kubermangus 1448-st kõrtsist 1092. Suur osa kõrtse tegutses edaspidi viinamonopoli poodidena, einelaudade ja seltsimajadena.²³

Kirikukõrtside ärakaotamist nõuti ka Kadrinas. Postimees kirjutas 16. oktoobril 1899. aastal, et paljud tulevad kirikusse ainuüksi sellepärast, et viina saaksid. „Pärast jumalateenistust rutatakse üsna jookstes kõrtside poole, [---]. Kolm suurt teed on siin, kus iga otsa pääl kõrts seisab. Kui palju need kõrtsid inimestele kahju on teinud ja ikka veel teewad, ei wõi ükski sulg kirjeldada, sest need hirmsad paigad seisawad juba kaua aega kiriku juures. [---].“²⁴

1900. aastal teatas Postimees, et riik ei andnud enam kõrtsipidajatele patente. Ka kõik teised Kadrina kihelkonna kõrtsid olid suletud, avatuks jäi vaid üks õllepood. Ajaleht kirjutab: „1900. aasta Jüripäewaga on siis pea kõik Kadrina kihelkonna kõrtsid hingusele läinud, ilma et keegi nende pärast kahetsuse pisarat oleks walanud. Kaua igatsetud aeg on käes. Uue korra üle kuulduub aina kiitust ja rõõmu ja pühapäewadel on kord Kadrina kiriku ümber eeskujulik ja ilus.“²⁵

Vajadus kõrtside järele ajapikku vähenes. Ühelt poolt põhjustas seda kõrtside sulgemine, kuid teiselt poolt ka raudtee ja autotranspordi kiire areng, mis tõrjus kõrvale hobusõidukid.²⁶

²¹ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²² Eesti ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. (2010). Tartu: Ilmamaa, lk 139

²³ Aluve, K. 1976. Maakõrtsid ja hobupostijaamad Eestis. Tallinn: Valgus, lk 10

²⁴ Kadrina kirikukõrtside ärakaotamis nõue. (16.10.1899). Walla omavalitsuse ametnikkude walimisest. – Postimees, lk 2. [www] <http://dea.digar.ee/article/postimeesew/1899/10/16/2> (16.03.2024)

²⁵ Kadrinast. (2.05.1900). Kodumaalt. – Postimees, lk 3. [www] <http://dea.digar.ee/article/postimeesew/1900/05/02/9> (16.03.2024)

²⁶ Šorin, K. (Sine anno). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal].

<https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

1.2. Maapoodide võrgu väljakujunemine 19. sajandi lõpust kuni 1940. aastani

Maapoodide võrk Eestis kujunes välja 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses. Sellel ajaperioodil oli valitsevaks kaupluse tüübiks segakaupade pood, kus müüdi ümbruskonnas nõutavaid toiduaineid ja esmatarbekaupu. Toidukauplused ja tööstuskaupade kauplused olid kas spetsialiseerimata või spetsialiseeritud. Spetsialiseeritud poed olid näiteks lihatoodete, pagari- ja kondiitritoodete, alkoholsete jookide, puuvilja-, maiustuste- ja piimatoodete poed.²⁷

Nii nagu mujal Eestis, asutati kauplusi ka Kadrinas. 1900. aastal ehitas kaupmees Hans Fels maja Kauba tänava ülesõidupoolsesse otsa (Kauba 1), kuhu asutas ka poe, mida hiljem tunti Schönbergi kaupluse nime all.²⁸ Fotol 6 asub kauplusehoone vasakul. Hoone hävis teise maailmasõja ajal. Fotol 7 on näidatud, milline näeb kunagise Felsi poe asukoht tänapäeval välja.

Foto 6. Hans Felsi pood (vasakul) ja tuletoormaja (paremal ringis) (1930-1941)²⁹

Foto 7. Hans Felsi poe asukoht (vasakul) ja tuletoormaja (paremal ringis) (2024)³⁰

²⁷ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

²⁸ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 542

²⁹ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

³⁰ Foto: Ketlin Rebase erakogu

1912. aastal asutas Jüri Balder Kadrina raudteejaama vastu segakaupade poe (foto 8). Puidust hoone asus seal juba varem, kuid Balder ehitas selle ümber. 1914. aastal mobiliseeriti Jüri esimesse maailmasõtta³¹ ning poe pidamine jäi abikaasa Julie õlgadele. Jüri naases sõjast 1917. aastal³² ning arendas poest 1940ndate lõpuks Kadrina suurima kaubamaja.³³ Poe juures oleva lao teisele korrusele oli ehitatud rööbastee, kus sai laadida kartuleid vagunisse.³⁴ Nüüdseks on hooned tagastud pärijatele ning poeruumides tegevust ei toimu (fotol 9).

Foto 8. Balderi kaubamaja (1920-1940)³⁵

Foto 9. Balderi kaubamaja hoone (2024)³⁶

Jüri Balder rajas Kadrinasse ka koloniaalkaupluse, asukohaga Viru tänav 7. (Foto 10) Täna tegeleb endise kaupluse ruumides ilusalong, juuksur ja Oto Ehitus OÜ. (Foto 11)

Foto 10. Balderi koloniaalkauplus (1930ndad)³⁷

Foto 11. Balderi koloniaalkaupluse asukoht Viru tänaval (2024)³⁸

³¹ Rahvusarhiiv EAA.3882.1.110. Imastu valla perekonnakiri. 1910, saaga 8/119. [www] <https://bit.ly/3wsjEsN> (05.04.2021). Allikas: Palu, S. (2022). Viimane okupatsioonieelne Kaitseliidu Peastaabi ülem kolonel August Balder. Kadrina Keskkool. [Uurimistöõ] Kadrina

³² Balder, J. (1997). Jüri Balder. Tallinna 54. Keskkool. [Kodu-uurimistöõ]. Tallinn, lk 9

³³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 522

³⁴ Balder, J. (1997). Jüri Balder. Tallinna 54. Keskkool. [Kodu-uurimistöõ]. Tallinn, lk 9

³⁵ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

³⁶ Foto: Ketlin Rebase erakogu

³⁷ RM F 1119:37. Virumaa Muuseumid SA. [www] <http://www.muis.ee/museaalview/1588144> (21.03.2024).

³⁸ Foto: Ketlin Rebase erakogu

Balderi kaubamajast üle raudtee, Posti tänaval, tegutses segakauplus ning karn³⁹. Neeruti mölder Anton Kärmik ehitas kolmekordse elamu, mille silikaatvooderdisega alumisel korrusel paiknesid kaupluseruumid, teisel ja ärklikorrusel asusid korterid⁴⁰. (Foto 12) Ärklikorrusel tekkis 1995. aastal tulekahju⁴¹, mistõttu maja hiljem lammutati ning tänasel on sellel kohal muruplats. (Foto 13).

Foto 12. Kärmiku kauplus 1920ndatel⁴²

Foto 13. Kärmiku kaupluse asukoht (2024)⁴³

1919. aasta sügisel müüs Hulja mõisa omanik Karl Dellingshausen Kadrinas kolm krunti.¹³ Ühele neist (Viru tn 6) ehitas Aleksander Falk 1917.-1919. aastail arhitektuuriliselt huvitava ja esindusliku maja (foto 14), kus pidas hiljem pikka aega viinakauplust. Aastatel 1945-1950 töötas selles majas Kadrina lastesõim. 1980. aastal müüs Aleksander Falki tütar maja Rakvere Tärklise- ja Siirupikombinaadile. 1995. aastal 2. jaanuari ööl läks hoone põlema ning hävis täielikult.⁴⁴

Foto 14. Aleksander Falki maja 1920ndatel⁴⁵

³⁹ **Autori märkus:** Karn – lihakauplus. ÕS. <https://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=karn&F=M> (30.03.2024)

⁴⁰ Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Laiuse, lk 12-13

⁴¹ Samas, lk 13

⁴² Foto: Tiiu Uusküla erakogu

⁴³ Foto: Ketlin Rebase erakogu

⁴⁴ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 528

⁴⁵ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

Pärast Eesti iseseisvumist 1918. aastal hakati asutama kooperatiivettevõtteid (tarvitajate ühistuid), mille asutamise peamiseks põhjuseks oli kohalike kaupmeeste omavoli kauba hindade pidevas tõstmises. Tarvitajate ühistu oli organisatsioon, mis varustas oma liikmeid vajalike kaupadega ja pakkus neile soodsaid teenuseid. Enamus ühistute kauplustest olid toidu-, sega- ja pudukauplused⁴⁶. 1918. aastal tegutses Eesti Vabariigi territooriumil 136 kaubandusühistut. Eesti Vabariigi algusaastail tarvitajate ühistute asutamine hoogustus, 1923. aastal tegutses juba 285 ühistut, kuid alates 1925. aastast hakkas nende arv vähenema. Majanduskriisi ajal (1929–1934) lõpetas oma tegevuse 82 ühistut. ETK kaubakäive oli 1939. aastal 52 miljonit krooni, mis moodustas riigi jaekaubakäibest 24,5%. 1940. aastal oli ETK-l 185 tarvitajate ühingat 583 kauplusega.⁴⁷

Kadrinas arutati esimest korda ühisuse rajamise ideed 23. märtsil 1919. aastal. See ei olnud Kadrina kihelkonna jaoks esmakordne algatus, kuna 1907. aastal loodi Palmse Kaubatarvitajate Ühisus, asukohaga Võhmal ja Võsu Tarbijate Kooperatiiv, mis hiljem liideti Tapa Tarbijate Kooperatiiviga. Kadrina kui keskuse jaoks asusid need kaugel ning seega otsustati luua Kadrina Tarvitajate Ühi-

sus⁴⁸. Asutamiskoo-solek toimus 13. aprillil 1919. aastal. Tööd alustati raudteejaama lähedal juhatuse liikme Robert Korkmani majas (Vahtra 2; foto 15), kus asus KTÜ esimene pood.⁴⁹

Foto 15. Robert Korkmani maja fassaadiga raudtee poole (1930ndatel)⁵⁰

⁴⁶ **Autori märkus:** pudukauplus - pood, mis müüdi käsitöötarbid ja majapidamises igapäevaselt vajaminevaid väikekaupu. Allikas: Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. [www] <https://eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=pudupood&F=M> (31.03.2024)

⁴⁷ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁴⁸ **Autori märkus:** edaspidi KTÜ

⁴⁹ Kadrina Tarvitajate Ühisusest Tarbijate Kooperatiivini. (2006). /Toimetaja Uusküla, T. MTÜ Neeruti Selts, lk 1

⁵⁰ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

Ühisus kolis 1922. aastal Johannesbergi krundile surnuaia vastu (Viitna tee 16) (foto 16). Tarvitajate ühisuse arhiiviandmete põhjal tegutseti 1940. aastani üsna edukalt. 1936. aastal ostis ühisus ära sealsed äriruumid ja kõrvaloleva pagariäri. Ühisusele kuulus ka bensiinautomaat.⁵¹ Fotol 16a on näha Viru tn 16 hoone tänapäeval.

Foto 16. Kadrina Tarvitajate Ühisuse kauplus ja pagaritöökoda (1920ndate algus)⁵²

Foto 16a. Kadrina endise Tarvitajate Ühisuse kaupluse ja pagaritöökoja asukoht (2024)⁵³

Eesti Vabariigi ajal tõid elu Kadrinasse raudteejaam, postkontor telefonikeskjaamaga, vallamaja, Kadrina Ühispank, Kadrina Hariduse Selts, vabatahtlik tuletõrje tugeva puhkpilli orkestriga, Kadrina Põllumeeste Selts aiandus- ja mesindusringiga, Kadrina Perenaiste Selts mitmesuguste kursuste ja näitustega, Kadrina Spordiselts, Undla Kindlustusselts, Kadrina Tarvitajate Ühisus ja

⁵¹ Kadrina Tarvitajate Ühisusest Tarbijate Kooperatiivini. (2006). /Toimetaja Uusküla, T. MTÜ Neeruti Selts, lk 1

⁵² Foto: Tiiu Uusküla erakogu

⁵³ Foto: Ketlin Rebase erakogu

Kaitse Liit. Äritegevus õitses hästi, kaupa pakkusid kaheksa poodi, kaks pagariäri, kaks vorstivabrikut lihakarniga, kolm einelauda, viinapood ja apteek. Tööstused OÜ Viru tärklisevabrik, Estonia piimameierei, mille konkurendiks oli varem AS Einapauli piimameierei, nahaparkimistööstus. Rohkesti oli käsitöölisi: 2 rätsepat, õmbleja, kingsepp, kaks seppa, ehitusmeistrid, tiserid, pottseppi ja juhutöölisi. Leidus ka agente, kes esindasid mitmeid firmasid ning sokutasid küladesse järelmaksuga õmblusmasinaid, raadioid, kindlustust jne. Kõigele sellele pani punkti 1940. aasta riigipööre.⁵⁴

1.3. Kaubandusest nõukogude ajal ja pärast Eesti taasiseseisvumist

Sõjatingimused nõudsid riigi rahvamajanduse ümberkorraldamist ja plaanimajandussüsteemi rangemat tsentraliseerimist. Elanikkonna varustamiseks kehtestati 1941. aastal riiklik ühtne normeeritud kaubandus – kaardisüsteem toidu- ja tarbekaupadele. Normeerimisele kuulusid põhitoiduained: leib, liha ja lihasaadused, kala ja kalatooted, taime- ja loomarasv, suhkur, tangud ja makaronitooted. 1945. aasta detsembris said kaardi alusel leiba 80,6 miljonit inimest. Kaardisüsteem keh-

tis ka tööstuskaupadele, mistõttu sai limiteeritud koguses osta tekstiilikaupu, jalatseid, seepi jms kaupa. Kaardisüsteem lõppes pärast 1947. aasta rahareformi.⁵⁵ Fotol 17 on näide ETKVL-i väljastatud talongist 1946. aastal soola, tuletikkude, seebi, tee ja petrooleumi ostmiseks.

Foto 17 . 1946. aastal kehtinud ETKVLi väljastatud talong soola, tuletikkude, seebi, tee ja petrooleumi ostmiseks⁵⁶

Enamus organisatsioone 1941. aastal sõja tõttu likvideeriti, kuid Kadrina Tarvitajate Ühisus jäi püsima. 1944. aasta sügisel sai Kadrina Tarvitajate Ühisusest Kadrina Tarbijate Kooperatiiv, kuni 1972. aastani eksisteeris kooperatiiv selle nimega vormiliselt iseseisvana.⁵⁷

Nõukogude ajal kuulusid kõik kauplused riigile või tarbijate kooperatiividele. Eraettevõtlust ei

⁵⁴ Kastemäe, A. (1994). Kadrina minevikust. Sõna seob. Kadrina emakeeleausammas, lk 10-11

⁵⁵ Levkin, M. (2014). 1947. aasta rahareform NSV Liidus ja Eesti NSVs: teostamine ja vastukajad ühiskonnas. Tartu Ülikool. [Bakalaureusetöö]. Tartu, lk 10-11

⁵⁶ Foto: Saamuel Palu erakogu

⁵⁷ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 573

eksisteerinud ning riik otsustas, kui palju mingit kaupa toodetakse. Valdav müügivorm oli letimüük, kliendid pidid kaupu müüjatelt küsima, ega saanud seda ise võtta ja valida. 1980. aastatel prooviti nõukogude kauplustes rakendada ka iseteenindust ehk selvemüüki⁵⁸. 1982. aastal müüdi iseteenindaval viisil juba 70% kaupadest.⁵⁹

1969. aastal ehitas Kadrina Tarbijate Kooperatiiv Viru tänavale (nr 9) rahvamaja vastu kontorihoone, mille alumisel korrusel oli toiduainete kauplus, viinapood ja palju muud. Plaanis oli ehitada ka uus kaubanduskeskus, aga selleks ei saadud luba. Kadrina ümbruse küldes oli palju kooperatiivi harukaupluseid, mis töötasid kuni Kadrina Tarbijate Ühistu 1992. aastal taasiseseisvus.⁶⁰

Nõukogude kaubaturul oli nõudmine pakkumisest suurem, mistõttu valitses paljude kaupade puudus ehk defitsiit. Defitsiitsed olid enamasti kaupadest – lihatooted, puuviljad, riided, jalanõud, kosmeetika, kommikarbid, sukkpüksid, autorehvid jne.⁶¹ Kadrinas kaupluse juhataja ja müüjad ei saanud tavaliselt otsustada, kes defitsiitse kauba endale saab. Kui Kadrina kauplusesse tuli midagi defitsiitset, siis tavaliselt otsustati juba Rakveres ära, kes selle endale saab. Tihtilugu olid nendeks Rakvere juhataja tuttavad.⁶²

Üsna tavapärane oli nõukogude ajal ka varastamine. Näiteks tuli ühel päeval Kadrina Kaubamajja natuke aega enne tööpäeva kaup Tallinnast. Järgmisel hommikul kaupa vastu võttes avastati, et kastist oli 3-4 paari jalanõusid puudu. Hiljem oletati, et ilmselt võeti jalanõud ära juba Tallinnas. Kingad olid väga kallid, sest kuulusid importkaupade sortimenti. Puuduolevate kingade maksumus võeti maha kaupa vastu võtnud poe töötajate palgast.⁶³

Kaubadefitsiit süvenes veel 1980.–1990. aastatel. Perestroika-reformid võimaldasid alustada ettevõtlikematel inimestel tegevust väikekooperatiividenä ning 1989. aasta kevadeks oli Eestis juba ligi tuhat väikekooperatiivi. Üheksakümnendatel algas ka riiklike kaupluste kiire erastamine.

⁵⁸ **Autori märkus:** Selve – iseteenindus. Allikas: Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn. <https://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=selvem%C3%BC%C3%BCK&F=M> (29.03.2024)

⁵⁹ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁶⁰ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 573

⁶¹ Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁶² Kastemäe, Tiiu. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

⁶³ Samas

1991. aasta lõpus oli juba 20% jaekaubanduse ettevõtetest eraomanduses.⁶⁴

Defitsiitsed kaubad soodustasid ka altkäemaksu võtmist. Kui sellega vahele jäädi, ootas ees karistus seltsimehelikus kohtus, mis tähendas avalikku hukkamõistmist ja häbistamist seaduses mitte ettenähtud viisil. Altkäemaksu võtmist avalikult ei soositud, kuid enamik inimesi teadsid, et sellega tegeleti.⁶⁵

Kadrina Tarbijate Ühistu nimekirjas oli 1992. aastal 12 statsionaarset kauplust, 2 kauplusautot, söökla, baar ja kondiitritsehh.⁶⁶ Harukaupluseid hakati järk-järgult sulgema kuni 1996. aastal suleti nii viimased viis allesjäänud külapoodi kui ka Kadrinas Jaama toidupood (Kauba tn 25). Endised Kadrina Tarbijate Kooperatiivi poed läksid erakätte.⁶⁷

Ehkki laatadel oli talurahvakaubanduses väga tähtis koht ja neid peeti nii linnades kui maal⁶⁸, tekkis Kadrina alevikus laadaplats krundile nr A 82⁶⁹ (foto 18) raudtee ülesõidu juures hiljem, kui aleviku elanikud seda soovinud oleks. Laadad oma traditsioonidega olid oodatud sündmused, sest kauplemise kõrval olid nad tähtsad rahva kooskäimis- ja lõbustuskohad.⁷⁰

Foto 18. Väljalõige Kadrina aleviku plaanist⁷¹

Põhjus, miks Kadrinas laadaplatsi ei olnud, on kirjas 1923. aasta Undla vallanõukogu protokolliraamatus: (Autori märkus: originaaltekst muutmata). *“Laatade pidamise asjus, Kadrina alevikus. Arvesse võttes, et Kadrina alevikus selle jaoks kohane plats olemas ja valla eelarves raske*

⁶⁴ Šorin, K. (Sine anno). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁶⁵ Kastemäe, Tiiu. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

⁶⁶ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 573-574

⁶⁷ Samas, lk 574

⁶⁸ Šorin, K. (Sine anno). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁶⁹ **Autori märkus:** Allika tänaval

⁷⁰ Šorin, K. (Sine anno). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> (16.03.2024)

⁷¹ ERA.63.23.2103. Virumaal Undla vallas Hulja ja Neeruti mõisa maadest eraldatud Kadrina aleviku plaan. Kirjavahetus Viru maakonna Kadrina aleviku ehituskruntide kohta.

tasakaalu viia - nõukogu ühel häälel otsustas: Palvega Viru maakonnavalitsuse poole pöörata, et Undla vallavalitsusele luba antaks Kadrina alevikus 2 korda aastas laata pidada ja nimelt märtsi ja novembri kuudel. 1923. aasta 4. mail on teatatud ka vastus: “Palve tagajärjetaks jäetud Rakvere laada läheduse tõttu.”⁷².

Millal täpselt laatasid Kadrinas pidama hakati, pole täpselt teada, aga kodu-uuriija Tammik kirjutab, et neid peeti igal aastal 4. novembril, 1939. aastast 10. novembril. 1938. aastal peeti igal kolmapäeval ka turgu.⁷³ 1950ndate alguses turuplats kui selline hakkas oma tähtsust kaotama ja maatükk jagati elamukruntideks.⁷⁴

⁷² Undla vallavalitsuse täis ja nõukogu protokollide raamat 1920-1923. ERA.2006.1.1

⁷³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 530

⁷⁴ Mälgand, E. (2014). Ka tänavatel on oma ajalugu. – Kodukant, jaanuar. [www] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=kodukant20140101&type=staticpdf> (.04.2024)

2. Kaubandusettevõtted Kadrina alevikus. Kauplused ja müügikohad

Võttes vaatluse alla kaubandusettevõtted Kadrina alevikus, tuleb välja selgitada, millal Kadrina alevik tekkis. Aleviku sünnikuupäevaks saab lugeda Undla vallanõukogu koosolekul 20. detsembril 1923. aastal vastu võetud otsus liita kokku Kadrina alevik jaama juures ehk Jaamaküla ning Kadrina alevik kiriku juures ehk Kirikuküla. Sellekohane otsus jõustus arhiividokumentide põhjal 1. jaanuaril 1924. aastal.⁷⁵ Seega täitus Kadrina alevikul 2024. aastal sada aastat.

Kui 20. sajandi alguses oli Kodu-uuriija Tammiku andmetel Kadrinas paarkümmend maja,⁷⁶ siis 1924. aastal ajaleht Virulane andmetel oli elumaju Kadrinas juba 38, elanikke neis umbes 150, Kadrina alevikus aga 250 elanikku. Ajalehe hinnangul „nägi Kadrina juba alevi moodi välja“ kui „asutust ja ärisid arvesse võtta“.⁷⁷ Tammiku andmeil oli 1924. aastal alevikus ka 6-7 poodi.⁷⁸

1931. aastal kirjutas Virumaa Teataja, et Kadrinas on „kaks ja pool restorani, pluss veel ilma siliteta trahterid ja topkakõrtsid“,⁷⁹ millest võib järeldada, et Kadrinas leidis ettevõtlikke inimesi, kes teadsid millises valdkonnas äritegevust arendada. Kas see ka seaduse järgi lubatud oli, on raske hinnata. Virumaa Teataja andmeil kõneldi Kadrinas 1940. aastal juba 500 elanikust.⁸⁰

Järgnevas peatükis võtan vaatluse alla Kadrina alevikus umbes saja aasta jooksul tegutsenud kauplused ja müügikohad tänavate ja majade kaupa, sest nii on võimalik anda parem ülevaade sellest, millised kaubandusettevõtted alevikus tegutsesid. Mõnede kaupluste ja müügikohtade kohta on infot kogunenud rohkem, sest olen leidnud, keda intervjuuerida või leidnud teisi allikaid. Seepärast on ka erinevate kaupluste ja müügikohtade osakaal uurimistöös erinev.

Viitna tee valisin tänavate järjestusel esimeseks, sest see on oluline kaubatee olnud juba keskajast saadik. Kadrina kihelkonnakeskus – kirik – tekkis arvatavasti paika, kus see kohalik teeharu ristus põhja-lõuna suunalise Viitna – Väike-Maarja teega. Erinevalt ida-lääne suunalisest teest on see tee jäänud iidsele (muinasaegsele) trassile tänini⁸¹

⁷⁵ Undla vallavalitsuse täis ja nõukogu protokollide raamat 1920-1923. ERA.2006.1.1

⁷⁶ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 525

⁷⁷ Wirumaalt, Kadrina. (1924). – Virulane, 24. detsember, lk 4. [www] <https://bit.ly/2QDfR7L> (27.03.2018)

⁷⁸ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 533

⁷⁹ Kriipseldusi Kadrinast. (1931). – Virumaa Teataja, 21. mai, lk 2. [www] <https://bit.ly/3INL1oB> (21.03.2024)

⁸⁰ Kadrina- pensionäride alevik. (1940). – Virumaa Teataja, 14. juuni, lk 4. [www] <https://bit.ly/2JSDDfb> (21.03.2024)

⁸¹ Praust, V. (2018). Vanad teed Kadrina kandis. Kadrina lugemik 2, lk 9. /Koostajad: Heinla, L. ja Tiiter, E.

2.1. Kaubandusettevõtted Viitna teel

2.1.1 Viitna tee 4

1991. aastal alustas Viitna tee 4 hoones tööd **Kadrina Tarvitajate Ühistu kauplus Kadri**, kuhu koondati kaupluse Võit (Viru tn 16) kaubad ning majatarvete kaupluse kaubad (Kauba 25).⁸² (Fotod 19 ja 20)

Fotod 19 ja 20 . Kadri poe avamise päeval 1.03.1991⁸³

1992-1993 tegutses kaupluse ruumides ka Kadrina Tarvitajate Ühistu **baar Kadri**, kus peale alkoholsete jookide pakkumise tegeleti toitlustamisega. 1993. aastal anti baar Kadri ruumid rendile **Viru Talutehnika OÜ**-le, kelle tegevusvaldkond oli põllumajandusseadmete ja -masinate jae-müük. 1997-1998 rentis kauplust **Edu** Keila Tarbijate Ühistu (fotod 21 ja 22). Peamised müügi-valdkonnad olid endiselt toidu-, tööstus- ja tarbekaubad.⁸⁴

2001. aasta aprillis nimetati kauplus Edu ümber **A&O**-ks.⁸⁵ Kersti Riieti sõnul alustati A&O-s kümne inimesega.⁸⁶ 2002. aastal sai A&O omanikuks Järva Tarbijate Kooperatiiv. Lisaks toidu-, tööstus- ja tarbekaupadele hakati müüma ka ehitusmaterjale.⁸⁷ 2003. aasta detsembrist kuni 2004. aasta jaanuarini toimus kaupluse esimene renoveerimine.⁸⁸

⁸² Kastemäe, Tiiu. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

⁸³ Fotod: Tiiu Kastemäe erakogu

⁸⁴ Kastemäe, Tiiu. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

⁸⁵ Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

⁸⁶ Riiet, K. (02.04.2024). Praeguse Kadrina Coopi ajaloost. Ketlin Rebane. [Suuline]. Kadrina

⁸⁷ Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

⁸⁸ Riiet, K. (02.04.2024). Praeguse Kadrina Coopi ajaloost. Ketlin Rebane. [Suuline]. Kadrina

Fotod 21 ja 22. Kauplus Edu (1997-1998)⁸⁹

29. märtsil 2004. aastal avas Järva Tarbijate Ühistu Paide ehitustarvete kaupluse filiaali.^{90, 91} Varem tegutses ehitustarvete kaupluse ruumides **AS Viru Talutehnika** segakauplus. Müügil oli lai sortiment nii ehitus- ja viimistlusmaterjale kui ka tööriistu ja vahendeid. Kaupluses olid väljas suu-remahuliste kaupade näidised, kaup ise asus seal samas kõrval laos.⁹² 2005. aastaks pakuti ehitustarvete poes ka aiakaupu.⁹³

Ajalehe Kodukant toimetaja Enn Mälgandi sõnul oli vajadus sellise kaupluse järele juba ammu, sest Kadrina elanikud olid enne **Ehitustarvete kauplust** oma eluaseme remondimaterjalid hankinud peamiselt Rakverest. Ka Kadrina asutused soovisid selle kaupluse kaudu hakata hankima materjale.⁹⁴ Esimesel aastal asusid ehitustarvete kaupluses tööle kolm inimest.^{95, 96} Juhataja ametikohta ehitustarvete kaupluses polnud, sest Paides asuva peakaupluse juhataja Tõnu Lahi oli ühtlasi ka Kadrina poe ülemuseks.⁹⁷ Põhiline probleem poes oli ruumipuudus, mis seadis piirid sortimendile. Eelnev pind oli 114 ruutmeetrit ning seepärast otsustati hakata müügisaali laiendama. Juurde tuli ligikaudu 120 ruutmeetrit.⁹⁸

⁸⁹ Fotod: Tiiu Kastemäe erakogu

⁹⁰ Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill, lk 3

⁹¹ Mälgand, E. (2004). Tarbijate ühistu müüb nüüd ka ehituskaupa – Kodukant, 23. aprill, lk 2

⁹² Samas, lk 2

⁹³ Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill, lk 3

⁹⁴ Mälgand, E. (2004). Tarbijate ühistu müüb nüüd ka ehituskaupa – Kodukant, 23. aprill, lk 2

⁹⁵ Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill, lk 3

⁹⁶ Mälgand, E. (2004). Tarbijate ühistu müüb nüüd ka ehituskaupa – Kodukant, 23. aprill, lk 2

⁹⁷ Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

⁹⁸ Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill, lk 3

Harald Rahupõld lisas: „Ülimalt soodne asukoht kutsub ikka rahvast ligi, ehkki üksikutel juhtudel tullakse ikka veel talutehnika poodi. Praegu ja ka tulevikus tahame kaubavalikusse lisada sellist, mida meie inimesed sellest kauplusest soetasid (kardinapuud, peeglid jms). Teineteisele kasulik sümbioos, kus me, tänu ostjatele õpime ja areneme, toimib edukalt. Alati on võimalik esitada eri- ja ettetellimusi, mis reeglina 2-3 päeva jooksul ka täita püütakse. Ühistu pakub meie poes soodustust asutustele ja ettevõtetele, kes sõlmivad meiega sularahata arveldamise lepingu. Sellisel juhul saadakse vajalik kaup kätte kohe ja selle eest tasutakse kuu lõpul esitatava arve alusel, kusjuures ostusumma on kokkuleppelise soodustusega.“⁹⁹

2007. aastal renoveeriti kauplus ning selle uueks nimeks sai **Konsum**.¹⁰⁰ Kaupluse juhataja Kersti Riieti sõnul oli selleks hetkeks töötajate arv kasvanud 25 inimeseni.¹⁰¹ Seoses renoveerimisega sai kauplus juurde 300 m² teeniduspinda. Ehitustegevuse käigus kaotati vaheseinad toidukaupade ja ehituskaupade müügisaalide vahelt. Uuendus oli seegi, et nii toidu- kui ka ehituskaupade eest arveldamine toimus nüüdsest ühiselt. Kauplus oli avatud iga päev hommikul kella kaheksast kuni üheksani õhtul. Järva TÜ kaubandusjuhi Priit Tederi sõnul renoveeriti Kadrina kauplus käibe jätkuva kasvu tõttu ning vajadusest püsida kaasaja tasemel. Priit Teder lisas, et kui kliendid toovad raha kohalikku poodi, saavad nad selle kaudselt tagasi parema kaubavaliku ja teeninduse kaudu. Renoveerimise käigus paigutati poe sissepääsu lähedale ka taaraautomaat. Samal aastal käis ka kaupluse ees oleva parkla projekteerimine.¹⁰²

2012. aastal toimus Kadrina Konsumi uuendamine (foto 23). Uuendati nii riiulisüsteemi kui ka külmkappe. 2016. aastal tehti kauplusele juurdeehitus, mille käigus saadi juurde 500 m² müügipinda (foto 24). Juurdeehituse käigus laienes nii Konsumi toiduosakond kui ka ehitusosakond. 2018. aastal tuli kauplusesse nutiala, mis hõlmas puldi- ja iseteeniduskassat. Sularahakassa lisati ligikaudu kaks aastat tagasi (2022). 2019. aasta augustil loositi **Kadrina Coopis** ostjate vahel esimene auto.¹⁰³ Kersti Riieti sõnul on Coopis kontseptsioon olnud läbi aegade sarnane, kuid on ka erinevusi. Üheks erinevuseks on see, et müüjaks ei õpita enam ametikoolis, vaid müüja saab vajalikud oskused poes kohapeal. Kuid müüjatele toimuvad mitmed täiendkoolitused.¹⁰⁴

⁹⁹ Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill, lk 3

¹⁰⁰ Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

¹⁰¹ Riiet, K. (02.04.2024). Praeguse Kadrina Coopis ajaloo. Ketlin Rebane. [Suuline]. Kadrina

¹⁰² Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

¹⁰³ Riiet, K. (02.04.2024). Praeguse Kadrina Coopis ajaloo. Ketlin Rebane. [Suuline]. Kadrina

¹⁰⁴ Samas

**Foto 23. Kadrina Konsum uuendusjäre-
gus (2012)**¹⁰⁵

**Foto 24. Kadrina Konsumi juurdeehitus
(2016)**¹⁰⁶

Kersti Riiet mainib, et vargusi ja sissemurdmisi Kadrina Konsumisse on aastakümnete vältel olnud üpris tihti. Konsumis on aken sisse löödud hauakivi ja prügikastiga. Seejärel mindi jooksuga sisse, kaup pandi kärusse ning siis mindi samast aknaaugust välja, kust tuli. Vargad kaugele ei jõudnud, kuna G4S tuli kohale ning püüdis nad kinni. „Keegi lõi mitmeid kordi akent sisse. Kui varas vahele jäi, siis ta ütles, et pood jäi lihtsalt tee peale ette.“ Varem oli akende ja uste ees trellid.¹⁰⁷

Kersti Riieti hinnangul on tänapäeval sissemurdmised asendunud näppamisega. „Mingi aeg oli hästi moes, et tuli suure spordikotiga, laaditi kaupa täis ja siis mindi ära.“ Varastamine on ajaga kasvanud ning on varastajate vanus noorenenud. Kersti Riieti sõnul varastavad kõige rohkem kooliõpilased. Palju on ka neid noori, kes ütlevad pärast varastamist, et neil kästi varastada. Kooliealise varga puhul võetakse ühendust politsei või kooli sotsiaaltöötajaga. Noored varastavad peamiselt kommi, küpsist ja energiajooke. Üldjoontes ei ole varastatavate toodete sortiment ajas muutunud. Vanemad inimesed varastavad alkoholi, juustu ja võid. „Saime jälile, et keegi varastab võid. Kaamera pealt nägime. Kahe inventuuri vahel saime aru, et ta on kokku varastanud 70 pakki võid.“¹⁰⁸

Foto Viitna tee 4 hoone (2024)¹⁰⁹

¹⁰⁵ Foto: Kersti Riieti erakogu

¹⁰⁶ Foto: samas

¹⁰⁷ Riiet, Kersti. (02.04.2024). Kauplus Edust Coopini. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

¹⁰⁸ Samas

¹⁰⁹ Foto: Ketlin Rebase erakogu

Alates 2005. aastast tegutseb Viitna tee 4 hoones ka FIE Külli Kungas erapood **Kadrina Lilleäri** ning 2016. aastast **Kadrina Südameapteek**.¹¹⁰ Fotol 25 on Viitna tee 4 hoone aastal 2024.

2.1.2. Viitna tee 5

Algselt ühekorruseline paksude kiviseintega köetav maja kuulus kirikumõisa hoonete hulka, mida kasutati leerikoolide pidamiseks. Aastatel 1961-1962 ehitati tol ajal kasutamata hoonele peale teine korrus ja sellest sai Kadrina Keskkooli internaat, mille põhjatiivas olid ka mõned õpetajate korterid. Pärast hoone kogudusele tagastamist 1990ndate alguses remonditi selle esimene korrus ja 2009. aastal avati teisel korrusel noortekeskus. Praegu asub seal külalistemaja St. Catharine's Guest-house.¹¹¹

Alates 2016. aastast tegutseb Kadrina leerimajas erakauplus **Risti pood**. Kaupluses müüakse humanitaarabi vahendusel saadud kasutatud rõivaid, jalatseid, tarbeesemeid, kohalike inimeste küpsetisi ning käsitööleiba.¹¹²

Alates 2022. aasta suvest alustas Kadrina leerimajas (foto 26) tööd **Viive Altmäe kodukohvik**, sest naise arvates puudus inimestel Kadrinas koht, kus korraks aega maha võtta ning nautida maitsvaid kooke. Facebooki grupis Kadrina arutledes kohalikega kodukohviku mõtet, kiideti see heaks. Nii tekkiski EELK Kadrina Koguduse Leerimajja kodukohvik. Kohviku populaarsus Kadrina kogukonnas kasvas ning kuu aega hiljem asutas Viive Altmäe ettevõtte Viive Koogid OÜ. Tänapäevaks

töötab kohvik teatud kellaegadel ja nädalapäevadel ning pakub sooja toitu ja erinevaid kondiitritooteid.¹¹³

Foto 26. Viitna tee 5 hoone (2024)¹¹⁴

¹¹⁰ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹¹¹ Uusküla, T. (Koostaja). (2017). Viitna teed ja Viru tn mööda Kadrina raudteejaamani. Kadrina ajalugu. [CD; mp3]. Neeruti Selts MTÜ. [www] <https://www.youtube.com/watch?v=lkCWpaDmyeg>

¹¹² Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹¹³ Rebane, K. (2023). Minu Kadrina. – Kodukant, 1. aprill, lk 5

¹¹⁴ Foto: Ketlin Rebase erakogu

2.1.3. Viitna tee 10

Viitna tee 10 majas asus 19. sajandil Undla mõisale kuulunud **Trahteri kõrts** (vt lk 7). Aastatel 1906-1931 tegutses hoones eraapteek, 1960ndatel hoone põhjaotsas olev tõllakuur lammutati. Eluruumide osa ehitati aga kahekordseks, kuhu said korteri Kadrina kooli õpetajad (4 perekonda). Kui hoone polnud enam elamiskõlblik ning seisis aastaid tühjana, lammutati see 2008. aastal.¹¹⁵

2009. aastal alustas AS Nuka Kaubad Tristveres ärihoone ehitamisega.¹¹⁶ Krundi põhjaservale ehitati 2013. aastal uus ärihoone **Tristvere maja** (foto 27), mis pakub majutamiseks hubaseid hostelitüüpi tube. Kokku on majas kolm tuba ning maksimaalselt mahutatakse 9 inimest koos lisavoodidega. Hommikusööki pakutakse lisatasu eest Tristvere kohvikus, mis asub maja 1. korrusel. Tristvere maja kuulub aastast 2016 ka Eesti Toidutee hulka.¹¹⁷

Kersti Kaubi alustas kohviku pidamist Tristvere majas 2013. aastal, rentides sealseid ruume. Kersti Kaubi sõnul ei olnud Kadrinas pikka aega kohvikut. Sellest probleemist saigi alguse idee hakata Kadrinas kohvikut pidama. Tristvere majas tegutses **Kaubi Kohvik OÜ** alla aasta.¹¹⁸

AS Nuka Kaubad all tegutses kohvik aastatel 2014-2018 ning aastatel 2019-2021 oli rentnikuks Megabite. Pärast covidi-pausi alustas uus rentnik AAA-Kohvik 2024. aastal.¹¹⁹

Foto 27. Vastvalminud Tristvere maja (2012)¹²⁰

¹¹⁵ Uusküla, T. (Koostaja). (2017). Viitna teed ja Viru tn mööda Kadrina raudteejaamani. Kadrina ajalugu. [CD; mp3]. Neeruti Selts MTÜ

¹¹⁶ Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹¹⁷ Uusküla, T. (Koostaja). (2017). Viitna teed ja Viru tn mööda Kadrina raudteejaamani. Kadrina ajalugu. [CD; mp3]. Neeruti Selts MTÜ

¹¹⁸ Kaubi, K. (15.03.2024). Kaubi Kohvik OÜ ajalugu. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

¹¹⁹ Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹²⁰ Pildi autor teadmata

2.2. Kaubandusettevõtted Rakvere teel

2.2.1. Rakvere tee 2

Kodu-uuriija Richard Tammiku väitel on hoone asukohaga Rakvere tee 2 ehitatud juba 19. sajandi keskel.¹²¹ Kadrina haridusselts üüris hooneid aastatel 1907-1910 ning ostis need hooned koolile koolimajaks¹²², milles tegutseti seal kuni II maailmasõjani.¹²³

1990ndatel töötas Rakvere tee 2 maja kahekordses osas kingsepatöökoda, kus müüdi ka galanterii-kaupu¹²⁴ ning jalatsid. Hoovimajas (2a/1) alustas 6. jaanuaril 1993. aastal tööd erakauplus **Kaspari pood** (fotod 28, 30). Allpool teen kokkuvõtte Kaspari poe tegevusaastatest poe omaniku Tõnu Peitiga läbi viidud intervjuu põhjal.¹²⁵

Foto 28. Kaspari pood Rakvere tee 2a ja 2a/1¹²⁶

Tõnu Peiti sõnul toodi osa poe sisustus Rootsist, näiteks kumera klaasiga külmletid (foto 29), mis oli teiste Kadrina poodide lettidest erinev (teistel olid sirge klaasiga). Kaspari pood oli Kadrinas 1993. aastal mingil ajaperioodil ainuke kauplus, kus müüdi leiba ja saia ning siis oli järjekord poe ukse taga ligikaudu 100 meetrit. Leiba toodi leivatehastest Tapalt ja Rakverest, vorsti ja Madise leiba Tallinnast. Algul ei müüdnud Kaspari poes alkoholi, kuid hiljem hakati ka alkoholi müüma. Tõnu Tõnu Peiti mäletamist mööda oli Kaspari pood ka üks esimesi kauplusi, kus müüdi ajakirju

¹²¹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 539

¹²² Samas, lk 543

¹²³ Kadrina Keskkool. <https://www.kadrina-kool.edu.ee/kool/ajalugu/hooned/> [21.03.2024]

¹²⁴ **Autori märkus:** galanterii- e pudukaubad. Allikas: Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018. Eesti Keele Sihtasutus, Tallinn. [www] <https://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=galanterii&F=M> (24.03.2024)

¹²⁵ Peit, T. (15.03.2024). Kaspari poe tegevusaastad. Ketlin Rebane [Helisalvestis]. Kadrina

¹²⁶ Kuvatõmmis <https://avastakadrina.ee/kaart/kadrina-kauplused-kadrinas-100-a>

ja ajalehti. See oli eelkõige kasulik ajakirjanduslevile, sest siis polnud neil vaja inimesi palgata ja ajaleheputkat pidada.

1994. aastal võeti Kaspari poe (foto 30) omanike otsusel pangast nn „pikk laen“, et osta samal krundil olev suurem maja (2a, vt foto). Väljend „pikk laen“ tähendab laenu, mida võeti kaheks aastaks. Laenu intress oli 36 protsenti.

Foto 29. Kaspari pood seest (1995)¹²⁷

Foto 30. Kaspari pood (1995)¹²⁸

Suurema müügitulu saamiseks oli kauplus avatud ööpäevaringselt. Öömüük toimus luugi kaudu. Sel ajal ei olnud öise alkoholimüügi keeldu.

Tõnu Peiti sõnul nende poest kliendid kaupa varastada ei saanud, sest Kaspari poe teenindusvorm oli letimüük. See tähendas, et kaubale pääses ligi ainult müüja ning kaupa varastada sai ainult kaupluse töötajad. Üht sellist vargust mäletab Tõnu Peit, kui tal tekkis kahtlus. Nimelt, kui üks teatud öömüüja oli tööl, siis kassa sissetulek oli palju väiksem kui teiste öömüüjate vahetuse ajal. Tõnu Peit selgitas, et öömüüja süüd oli üsna keeruline tõestada, sest igal hommikul kassa klappis. Ühel õhtul otsustati kaupluse juures korraldada varitsus ning küsida igalt poest väljunud kliendilt, mida ja kui palju ta ostis. Hommikul selgus, et müüja ei olnud kassast osa kaupa läbi löönud. Tema taskuid kontrollides avastati kassast puuduolev rahasumma. See müüja oli kassast raha varastanud juba pikemat aega, mistõttu ta vallandati, aga varastatud raha jäigi kätte saamata.

Kaspari poes töötas sellel ajal ka neljas lotomasin Eestis. Hiljem hakati ajalehtede osakonnas ka mänguasju müüma. Jõulude aeg võeti ametlik luba ning raiuti metsast jõulukuuski ning toodi poodi müüki.

¹²⁷ Fotod: perekond Tiiter erakogu

¹²⁸ Sama

Tõnu Peit rääkis ka ühe vastlakuklite tellimisega seotud loo. Nimelt tellis kauplus vastlapäeval 1000 vastlakuklit Rakverest, kuid siis avastati, et Tapa leivakombinaadi vastlakuklid on odavamad. Kaspari pood tühistas Rakvere tellimuse, kuid vastlapäeva hommikul olid nii Tapalt kui ka Rakverest autod poe ees - kokku 2000 kuklit. Rakvere leivakombinaat oli unustanud tellimuse tühistada. Ehkki Tõnu Peiti sõnul ei teadnud nad, mida sellise hulga kuklitega peale hakata, olid kuklid õhtuks kõik müüdnud.

Tõnu Peit meenutas ka seika, kuidas Kaspari poele ähvarduskiri saadeti – „Makske raha või põletame maja maha!“ Tõnu Peidi sõnul kutsusid nad Rakverest kohale kaks kaitsepolitset relvadega. Poes oli üks gaasipüss. Rahakummiga seotud nutsaka, kahekroonine kõige peal, pandi kaupluse lähedale prügikasti. Samal ajal, kui Kaspari poes valvati väljapressijat, süttis põlema ka Kadrina kiriku katus¹²⁹, nii et segadust oli omajagu. Kui Tõnu Peit nägi, et keegi läks prügikasti juurde, lasi ta gaasipüssiga paugu. Kaitsepolitset jooksid välja ja püüdsid kinni kaks umbes 5. klassi poissi Kadrina Keskkoolist. Poisid põhjendasid oma tegu sellega, et tahtsid ema rahaprobleemide lahendamisel aidata. Karistuseks alandati poistel koolis käitumishinnet.

Tõnu Peiti sõnul otsustasid Kaspari poe omanikud 1996. aasta suvel poe sulgeda, sest kaupluse pidamine ei toonud enam piisavalt sissetulekut. Kadrinas oli mõne aasta jooksul avatud mitu kauplust ning võrreldes elanike arvuga oli neid liiga palju. Samuti olid poepidamisele esitatud nõudmised muutunud aasta-aastalt rangemaks ning poe pidajatele kulukamaks.

Pärast Kaspari poe sulgemist avas 21. juunil 1997. aastal samas hoonekompleksis ukse RRLektus AS-i erakauplus **Paruni pood**. Sel ajal ei olnud alkoholimüügi keeldu öisel ajal ning kauplus oli avatud 24 tundi. Selle aja müügid toimusid kassaaparaadiga, arvutisüsteeme oli vähe. Tellimusi teostati faksi ja telefoni teel, klienditeenindus toimus leti tagant ning poodide müügipinnad olid suhteliselt pisikesed. Sel ajal ei olnud taara vastuvõtu kohustust igal poel. Paruni pood lõpetas tegevuse 22. juunil 2007. aastal, pärast mida aktiivset kaubandustegevust hoones ei toimunud. Hoone müüdi 2017. aastal.¹³⁰

Krahvi Sahvri rentnikud olid Kaido Käsper ja Sigre Käsper (Murakas), kes rentisid selle kingsepp Mati Multrami käest. Rendilepingu lõppedes, 2001. aasta juulis võttis söögikoha üle Vladimir Stadnik. Endised Krahvi Sahvri töötajad jätkasid tööd. Sahvri uueks nimeks sai **Tõlla Trahter**, mis

¹²⁹ **Autori märkus:** kiriku katuse põlema süttimine ja väljapressija varitsus ei olnud omavahel seotud sündmused

¹³⁰ Raap, I. (05.04.2024). Paruni pood Kadrinas. Ketlin Rebane. [Meilivestlus]

lõpetas 2003. aastal.¹³¹ Pärast Stadnikut pidas trahterit ühe aasta Ülle Reinsaar. Kuna sel ajal oli Ülle Reinsaarel koos abikaasaga teised ärid lisaks trahterile, mistõttu otsustati teha oma töötajatele

pakkumine ning trahteriga jätkasid endised trahteri töötajad Allan ja Egle. Pärast pidas trahterit lühikest aega keegi Maxi nimeline mees, misjärel oli trahter pikalt suletud, kuni lõpuks võtsid trahteri pidamise üle Getter ja Margo Kähr.¹³² Alates 2. septembrist 2022 on Tõlla trahteri omanikuks MaaM Trade OÜ.¹³³

Foto 31. Tõlla trahteri (2024)¹³⁴

2.2.2. Rakvere tee 14

1957. aastal ehitati see hoone MTJ-i kontoriks ning 1958. aastal töötas seal **Kadrina Tarbijate Kooperatiivi söökla** (nüüd vallamaja). Aastal 1975 asus EPT kontorihoone juurdeehitises ÜTE ehk Ühinenud toitlustusettevõtete söökla (EPT uusehituses). Samal aastal hakkas hoones tegutsema ka **ÜTE kauplus**.¹³⁵

Alates 1992. aasta augustist hakkas selles hoones tegutsema Kersti Riieti erakauplus Rept, mis hiljem sai endale nimeks **Repteks**. Nimi Rept on tuletatud kahest sõnast: Riiet ja EPT. Hiljem lisati nimele lõppu järelliide -eks, sest tulenevalt seadusemuudatusest pidi kahe sarnase nimega firma vahel olema vähemalt kahe tähe erinevus.¹³⁶

Kersti Riieti sõnul toodi Repteksi esimesed kaubad Poolast, makstes Nõukogude Liidu rubladega. Poolast toodi näiteks deodoranti, šampooni, palsameid, lõhnaõlisid, siirupeid, tööstuskaupasid (hiljem toodi neid ka Järva Tarbijate Ühistu laost, varasema nimega ETKVL). Kalosse toodi Tallinna

¹³¹ Stadnik, V. (05.04.2024). Tõlla trahter. Ketlin Rebane [Meilivestlus]

¹³² Reinsaar, Ü. (29.03.2024). Krahvi sahver ja Tõlla trahter. Ketlin Rebane [Helisalvestis]

¹³³ Tõlla trahteri omanik. (25.03.2024). Tõlla trahteri tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

¹³⁴ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹³⁵ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹³⁶ Riiet, K. (02.04.2024). Reteksi tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Põhjala vabrikust ja Tartu Kommunarist toodi kingi. Algul müüdi poes tööstuskaupasid ja pika säilivusajaga toidukaupu. Tavaliselt olid toidukaubad riulitele paigutatud grupiti. Alkohool oli üleval, saiakesed leti peal ja tööstuskaubad eraldi. 1995. aastal toodi Tapa Leivatehasest kauplusesse leivad ja saiad, samuti võeti müüki toidukaubad, mis vajasis kiiret realiseerimist rikkemise tõttu. Samal aastal osteti ka külmkapp ja külmlett.¹³⁷

Foto 32

Foto 33

Foto 34

Kersti Riieti sõnul oli kaupluse sulgemise üheks põhjuseks ketikaubanduse pidev kasv Kadrinas. Selle tagajärjena oli väikeettevõtjal väga raske ketikauplustega konkurentsipüüa. Kaupluse ostis koos kaubaga ära Rein Reinvee.¹³⁸

Juuresolevad fotod on Repteksi kauplusest ja töötajatest (1995).¹³⁹

Aastatel 1994.-1999. tegutses endise **EPT söökla** ruumides **baar Katy Clubi**.¹⁴⁰ (Foto 35)

2000. aasta detsembris avati Katy Clubi ruumides renoveeritud **kohvik-klubi Kadri juures**, kus einestamisele lisaks oli võimalik kasutada kohvikuruume ühisürituste ja tähtpäevade tähistamiseks. Kohvikus alkohoolseid jooke ei pakutud ning seal ei tohtinud ka suitsetada.¹⁴¹ Kohvik-

¹³⁷ Riiet, K. (02.04.2024). Reteksi tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

¹³⁸ Sama

¹³⁹ Fotode: Kersti Riieti erakogu

¹⁴⁰ Kalja, K. (30.03.2024). Katy Clubi tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

¹⁴¹ Uue näo ja sisuga. (2000). – Kodukant, 21. detsember

klubi lõpetas tegevuse 2001.aastal.¹⁴² Täna asub seal valla eakate **Päevakeskus**.¹⁴³

Foto 35. Päevakeskus (2024)¹⁴⁴

1992.-1996. aastatel tegutses praeguse Kadrina Hostelis Leho Karjusele kuulunud baar, nimega Üks Kena Baar. Karjuse sõnul kavatseti lisaks baarile elu sisse puhuda ka hostelile, kuid see plaan jäi siiski teostamata. Baar tegutses 1996. aastani, kus lisaks alkoholsetele jookidele pakuti ka toitlustust. Karjuse sõnul oli kliente, kes tulid baari sööma isegi Tallinnast, sest valmistatud borš ja

Napoleoni kook olid nii head. Baariruumi renditi ka tähtpäevade pidamiseks.¹⁴⁵ 2014. aastal kolis **Kaubi Kohvik OÜ** (foto 36) Kadrina Hosteli ruumidesse, kus pakub tänaseni toitlustamise teenust ettetellimisel. Ettepaneku hosteli ruumidesse tulemiseks tegi 2014. aastal Kadrina Spordikeskuse tollane juht, kes vajab eelkõige spordilaagrite toitlustajat.¹⁴⁶

Foto 36. Pilt Kaubi Kohvik OÜ hoonest (2024)¹⁴⁷

2.3. Kaubandusettevõtted Nooruse tänaval

2.3.1. Nooruse tänav 1

Apteek Viru tänavalt koliti Nooruse (siis Tehnika) tänavale 1995. aastal ning selle ruumid erastati järgmisel aastal.¹⁴⁸ (Foto 37) 1997. aastal alustati tegevust **Kadrina Apteek K&L osahinguna**

¹⁴² Tiiter, M. (31.03.2024). Kohvik-klubi Kadri juures tegevusest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

¹⁴³ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁴⁴ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁴⁵ Karjus, L. (30.03.2024). Kadrina Hostelis baar. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

¹⁴⁶ Kaubi, K. (15.03.2024). Kaubi Kohvik OÜ ajalugu. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

¹⁴⁷ Foto: Kersti Riiet

¹⁴⁸ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 617

ning see kesti kuni omaniku pensionile jäämiseni 2016. aastal. Apteek jätkas tegevust seejärel Viitna tee 4 hoones, kuuludes Südameapteegi ketti.¹⁴⁹

Kauaaegse apteegi töötaja (al 1983) sõnul telliti kaupa kvartaalselt, mis tähendab, et pidi 3 kuud ette teadma, kui palju mingeid ravimeid vaja läheb, nüüd tellitakse kaupa iga päev. 1980ndate alguses oli suurem osa kaubast Nõukogude Liidu erinevate tehaste toodang, väljastpoolt Nõukogude Liitu oli vähem. Töötaja sõnul valmistasid nad ravimeid apteegis, kuid nüüd ei valmista enam üldse, sest apteek on haruapteek ning ravimite valmistamisõigus on ainult põhiapteekidel. Täna-

päeval on toodete nomenklatuur suurem ja laiem. Kui 1980ndate alguses hinnad olid suhteliselt madalad ning retseptuuriravimid olid kindla hinnaga, aga valmistamise käigus tuli ikkagi mingi protsent peale lähtuvalt alghinnast. Käsimüügiravimitel olid väga paljudel karpidel juba konkreetsed hinnad peal.¹⁵⁰

Foto 37. Nooruse tänav 1 hoone (2024)¹⁵¹

2.3.2. Nooruse tänav 1a

Nooruse tänava 1a hoones alustas 2014. aastal endise pesumaja ruumides tööd kauplus **Meie Toidukaubad**, mille omanik on RRLektus AS.¹⁵²

Pärast 6-7-aastast pausi avati esmatarbekaupade kauplus Meie (foto 38) Kadrinas taas lisaks Konsumi ja Grossi toidukaupade poodidele. Kõik kolm asusid vähem kui poole kilomeetri raadiuses. Poeketi omanik Rein Reinvee pidas kaupluse üheks müügieeliseks, et Meie kauplus oli kolmest konkurendist „kõige kodulähedasem“ ning seal oli „paindlik sortiment ja võidakse üllatada hindadega.“ Kadrina valla lehe Kodukant toimetaja Enn Mälgandi hinnangul tähendab uue kaupluse

¹⁴⁹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 617

¹⁵⁰ Apteegi töötaja. (27.03.2024). Apteek Kadrinas. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

¹⁵¹ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁵² Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

tulek eeskätt konkurentsi kaupmeeste vahel ning ostjad otsustavad, kas võtavad poe omaks või ei võta. Meie kaupluseketti omaval äriühingul RRLektus AS-il oli Kadrinasse rajatud toidupood järjekorras kuuekümnenda teine.¹⁵³

Meie kaupluseketti omaval äriühingul RRLektus AS-il oli Kadrinasse rajatud toidupood järjekorras kuuekümnenda teine.¹⁵⁴

2024. aasta märtsis laienes Meie Toidukaupade kauplus, saades ruumi juurde töötajate ruumidest. Fotol 39 on kauplus 2024. aastal.

Foto 38. Kaupluseketti Kadrina kaupluses Meie avamine (2014)¹⁵⁵

Foto 39. Kaupluse Meie Toidukaupad väljast (2024)¹⁵⁶

2.4. Kaubandusettevõtted Tapa teel

2.4.1. Tapa tee 19 ja 21

Pärast kõrtside sulgemist Kadrina kihelkonnas 1900. aasta aprillis kasutati **Päri kõrtsi** ruume nahaparkimistöökohana, mille rajasid isa ja poeg Juhan ning Karl Saar. Nahaparkimistöökoda tegutses hoones ka pärast teist maailmasõda. 14. mail 1956. aastal puhkes seal endises Päri kõrtsihoones

¹⁵³ Kadrinas avati kolmas toidupood. (2014). - Virumaa Teataja, 13. juuni. [www] <https://virumaateataja.postimees.ee/2825961/kadrinas-avati-kolmas-toidupood> (28.03.2024)

¹⁵⁴ Samas

¹⁵⁵ Foto: Meelis Meilbaum. [www] <https://virumaateataja.postimees.ee/2825961/kadrinas-avati-kolmas-toidupood>

¹⁵⁶ Foto: Ketlin Rebase erakogu

tegutsenud nahaparkimise töökojas tulekahju, mille käigus hävis nii endine kõrtsihoone kui ka selle kõrval ning vastas olevad hooned.¹⁵⁷

1970ndail jagati Saarele kuulunud maa kruntideks ning sinna ehitati eramud, mistõttu Tapa tee 19 aadressil maja enam ei ole. Endine Päre kõrtsihoone aga taastati ning selle aadress täna on Tapa tee 21. Seal tegutses mitu aastat KIT-i¹⁵⁸ toolipõhjade polsterdamise töökoda. Aastatel 1993-1994 oli selles hoones Märt Otsa **erakauplus/kohvik Sepipaja Pood**.¹⁵⁹

Foto 40. Tapa tee 21 hoone (2024)¹⁶⁰

2.4.2. Tapa tee 23

Karl Saar ehitas endise Päre kõrtsi ruumides tegutseva nahaparkimistöökoja kõrvale 1913. aastal maja, kus pidasid järgmisest aastast alates ka majapidamistarvete poodi. 1914-1944 tegutses hoo-

Foto 41. Tapa tee 23 hoone tänapäeval (2024)¹⁶¹

nes Karl Saarele kuulunud **erakauplus Talurahvapood**. Selles kaupluses müüdi nahkkaupu, hobuseriistu, eelkõige tema enda nahaparkimistöökoja toodangut. Samuti müüdi seal kummist, rii-

¹⁵⁷ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 529

¹⁵⁸ **Autori märkus: KIT** - Kaubandusliku Inventari Tehas. Allikas: https://et.wikipedia.org/wiki/ETKVL_Kaubandusliku_Inventari_Tehas (31.03.2024)

¹⁵⁹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 529

¹⁶⁰ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁶¹ Samas

dest ja nahast jalanõusid, mitmesuguseid segakaupu, Richard Tammiku sõnul oli müügil isegi peenviinad¹⁶² jms.¹⁶³

2.5. Kaubandusettevõtted Viru tänaval

2.5.1. Viru tänav 6

Aastatel 1921-1940 oli Viru tn 6 hoones **Aleksander Falgile** kuulunud **erakauplus** (foto 42), kus müüdi alkohoolseid jooke. Kauplusel oli teatud ajaperioodil alkoholimüügi monopol Kadrinas.¹⁶⁴

Arhiividokumendid kinnitavad, et alkoholimüügi luba Kadrinas polnud lihtne saada, ehkki taotlejaid oli mitmeid. Põhjenduseks toodi, et Kadrina asub kahe linna vahel, s.o Rakvere ja Tapa vahel, kus alkoholi saab osta, ning muretsetakse ka heakorra ja müügikohtade järelevalve pärast.¹⁶⁵

Aleksander Falki majas töötas aastatel 1945-1950 Kadrina lastesõim. 1980. aastal müüs Falki tütar maja Rakvere Tärklise- ja Siirupikombinaadile. 1995. aastal 2. jaanuari ööl läks hoone põlema ja hävis täielikult.¹⁶⁶

Foto 42. Aleksander Falki maja 1920ndatel¹⁶⁷

2.5.2. Viru tänav 7

1930. aastal sai Jüri Balder Viru tn 7 asuva krundi omanikuks ning ehitas samal aastal sinna kahekordse maja (foto 43), mida hakati rahva seas kutsuma Valgeks Majaks.^{168, 169} Esimesel korrusel

¹⁶² **Autori märkus: peenviin** - paremat, peenemat sorti alkohoolne jook. [EKSS] Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009. [www] <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=peenviin&F=M> (31.03.2024)

¹⁶³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 607

¹⁶⁴ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁶⁵ ERA 844.1.455. Kadrina Tarvitajate Ühisus 1927.-1929

¹⁶⁶ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 528

¹⁶⁷ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

¹⁶⁸ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade, lk 606. Pärnu: AS Trükk

¹⁶⁹ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

hakkas tegutsema **Balderi pood** (koloniaalkauplus), kus müüjana töötas Alide Poolus. Rahvasuus hakatigi seepärast poodi kutsuma Pooluse poeks.¹⁷⁰ Selles poes müüdi pudu- ja riidekaupu, köögi- tarbeid, vürts- ja maiusaineid.¹⁷¹

1940. aastal **Pooluse pood** natsionaliseeriti.^{172,173} Aastatel 1945-1950 asus Viru tn 7 majas Undla valla täitevkomitee ehk Undla vallavalitsus. 20. oktoobril 1950. aastal põles maja maha.¹⁷⁴

1959. aastal ehitas Kadrina Tarbijate Kooperatiiv põlenud maja asemele uue hoone.¹⁷⁵ Esimese korruse lõunatiivas asus söökla,¹⁷⁶ millele tehti 1966. aastal juurdeehitus,¹⁷⁷ kus toimusid Kadrina rahva suuremaid koosviibimised (matused, tähtpäevad, peod jt). Ligikaudu 25 aastat kandis söögi- koht **Söökla Neeruti** nime. Põhjatiivas oli kulinaariakauplus ja kondiitri töötuba. Kulinaariakaup- luses müüdi näiteks lahtist piima ja petti. Tavaliselt oli hommikul tagaukse juures pikk järjekord, sest petti viidi pörsastele. Samuti müüdi valmistoitu (nt sülti) söökla köögist. Alati oli müügil ka raeliha. Inimestelt, kes kasvasid sigu, võttis kauplus vastu sealihaga komisjonikaubana. Enne müü-

gile panemist kontrol- lis loomaarst lihake- had üle ning pani templid peale. Lisaks müüdi kaupluses ka kala. 1980ndatel te- gutses söökla ruumi- des ka õllesaal.¹⁷⁸

Foto 43. Söökla Neeruti ja toidukaubad (1970ndad)¹⁷⁹

¹⁷⁰ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁷¹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 606

¹⁷² **Autori märkus:** Kaubandusosakond teadis, et Jüri Balderil on kaks äri, üks Kadrina jaamas, teine Kadrina alevikus. Usaldusmees, asudes oma ülesannete täitmisele leidis, et äri Kadrina alevikus oli varem kuulunud Jüri Balderi naisele Juuli Balderile, kes oli selle üle andnud 28.09.1940 Alide Poolusele, nende seletuse järele võlgade katteks. Osakonnale paistis asi olevat kahtlane ja Pooluse äri ajutiselt suleti selguse saamiseks. Allikas: ERA.R-1034.1.205. Toimik natsionaliseeritud J. Balderi kaubamaja Kadrina Tarbijate Kooperatiiviga liitmise kohta.

¹⁷³ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁷⁴ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 606

¹⁷⁵ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁷⁶ Samas

¹⁷⁷ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 606

¹⁷⁸ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁷⁹ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

1990ndate algul kasutas kaupluse ruume *second-hand* erapood. Praegusel ajal asub esimesel korrusel ehitusühistu OTO, juuksur Mercy Kikerpill FIE ning Ruth Tabo ilusalong Safiir. Teisel korrusel on erastatud korterid.¹⁸⁰

2.5.3. Viru tänav 9

1969. aastal avati uus ühekorruseline **pood Kadrina** koos kahekorruselise teenindusmajaga, kus esimesel korrusel asusid tööle rätsepa- ja juuksuritöökoda, teisel oli kontor ja saal. Toidukaupluse suurt ruumi eraldas klaassein kõrvalasuvast väikesest trikotaažipoest. Ümberkorralduse tulemusena viidi peagi trikotaažipood rätsepate ruumi, viimased aga üles. Saalist sai juuksurisalong, mis töötas seal kuni 2018. aasta aprillini.¹⁸¹

Kauaaegne Tarbijate Kooperatiivi kaupluse töötaja Merle Teiva ütles intervjuus ajalehele Kodukant 2006. aastal, et on olnud aegu, mil kaupa oli külluses, kuid nappis raha. Seejärel tulid ajad, mil kaupa oli vähe, aga raha palju. Talongikaubandus oli üks viis, kuidas kaupa suurema arvu ostjate vahel jagada sai. Sageli olid järjekorrad talongikaupade järele üpris pikad. Merle Teiva sõnul on konkurents kaubanduses edasiviivaks jõuks. Tänapäeval võib müüjaks saada igaüks, aga varem, kui poodides olid kasutusel osutikaalud ja arvelauad, oli hea arvutamisoskus ning kaubatundmine

väga olulised. Müüja pidi väga hästi teadma, kui palju maksab 5 või 10 grammi vorsti või juustu, sest näiteks 255 grammi vorsti hind tuli arvelaual välja arvutada. Arvelaual liideti ja lahutati ning korrutati ka kõik inventuurid, samuti kirjutati käsitsi aruanded. Tänapäeva elektronkaalud ning kassaaparaadid näitavad, kui palju raha peab kliendile tagasi andma.¹⁸²

Foto 44. Esimene selvekauplus (1980ndad)¹⁸³

¹⁸⁰ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁸¹ Samas

¹⁸² Uusküla, T. (2006). Kui elukutse on elu kutse. – Kodukant, 22. veebruar, lk 3

¹⁸³ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

1995.-2008. aastani oli kaupluse omanikuks OÜ **Nuka Kaubad**. Nime all AS Anna alustas ETKVL-i toidupoe ruumides kapitaalse ümberehitusega. Kaasaegse sisustusega toidupood avati 10. oktoobril 1995. aastal. Toidupoe müügipind oli 276 m². Keldrikorrusel olid ja on praegugi ruumid personalile ja abiruumid poe tarbeks. Kaupluses töötas 16 inimest. Ka viinapood kolis Viru tänav 9 hoonesse jõuludeks 1995. aastal.¹⁸⁴

1996. aasta jaanuarist hakkas Andres Nukk tegutsema omaette, sellest tulenevalt muudeti ettevõtte nimi AS Nuka. 1997. aasta suvel muudeti seadusest tulenevalt veel kord nime AS Nuka Kaubad. Nendes heades tingimustes kestis töö 15. detsembrini 1998. aastani, sest toimus põleng, mis hävitas toidupoe täielikult. Alles jäi maja kahekordne osa, milles olid viinapood ning rendipinnad. Tööd jätkati 19. detsembrini 1998, avati 56 m² toidupood viinapoe taga asuvas ruumis. Seda pisikest poodi kutsusid omanikud ja personal omavahel kioskiks. Väikese arvu töötajatega alustati taas toidukaupade ja vähesel määral ka esmatarbekaupade müüki. AS Anna lõpetas tegevuse 1997. aastal. Põlenud hoone taastati aastaga, uus algus oli 16. detsember 1999. aastal. Taastatud poes oli sortiment tunduvalt väiksem kui enne põlengut, kuid järk-järgult kasvas sortiment ning klientide arv. Maja teine korrus oli välja renditud ning seda kasutasid juuksurid, õmblejad, raamatupidajad ja kosmeetik.¹⁸⁵

Alates 2008. aastast sai uueks omanikuks Oleg Gross ja OÜ **Elektra** ning kaupluses jätkub toidu- ja esmatarbekaupadega kauplemine. Lillede osakond jäi OÜ Nuka Kaubad valdusesse. 1990ndate alguses tegutses selles hoones ka OÜ **Merkantia** garderoobikaupade osakond, mis 1990ndate lõpus kolis kauplus ümber Viru tn 16 majja. Lisaks garderoobikaupadele hakati müüma ka kondiitri-, leiva- ja saiatooteid, mida valmistati sealsamas. Rendipinnal II korrusel jätkas juuksur. Tänapäeval elavad nendes ruumides Ukrainast pärit töötajad.¹⁸⁶

OG Elektra ASi juhi Oleg Grossi sõnul oli Kadrina alevikus Nuka Kaubad ASile kuuluva toidupoe ostmine loogiline samm, sest Kadrina asub Tapa kaubateel ja lisakulusid logistika tõttu seega ei lisandu. Ka oli Kadrina ainuke suurem koht Lääne-Virumaal, kus OG Elektra ASi kaupluste keti poodi seni veel polnud. Oleg Grossi arvates on Kadrina hea koht, kus on paar tuhat elanikku,

¹⁸⁴ Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹⁸⁵ Samas

¹⁸⁶ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

arenenud ettevõtlus ja elanikel ka ostujõud. Kadrina aleviku teine kaupluste ketti kuuluv pood Järva Tarbijate Ühistu Kadrina Konsum Grossi hinnangul võidab, sest nii tekib ka suurem hinnasurve. Üksikkauplustel on Oleg Grossi arvates keerulisem toime tulla, sest hulgemüüjad müüvad neile kaupu 10-20% kallimalt kui ketipoodidele.¹⁸⁷ Fotol 45 on Grossi toidukaubad Viru tn 9.

Foto 45. Viru tn 9 hoone (2024)¹⁸⁸

2.5.4. Viru tänav 10

Foto 46. Viru tn 10 2024. aasta aprillis¹⁸⁹

1991. aasta detsembris alustas omanik Andres Nuka sõnul tööd AS Nuka Kaubad ajutise loaga. Asukohaks oli Viru tänav 10 elumaja, mis kohandati kaupluseks. AS Anna omanikeks ja töötajateks

olid Andres ja Pearu Nukk. Alustati sealih müügiga. 1992. aastal registreeriti AS Anna ja saadi tegevusluba. Lisandus ka teiste toidukaupade ning alkoholimüük. Müügi pinna suurus oli 26,1 m², mis jäi ruttu kitsaks, seetõttu alustati ümberehitusega ning viinapood kolis maja teisele poole. Uue

¹⁸⁷ Haavajõe, K. (2008). Oleg Gross ostis Kadrinas Nuka Kaubad ASi toidupoe. – Virumaa Teataja, 13. juuni, lk 3. [www] <https://dea.digar.ee/?a=is&oid=virumaateataja20080613&type=staticpdf&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxII%7ctxAU%7ctxTA-----> (30.03.2024)

¹⁸⁸ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁸⁹ Sama

toidupoe müügipinna suurus oli juba 45 m² ning viinapoe müügipind 40 m², mistõttu saadi parandada müügitingimusi.¹⁹⁰

AS Anna jagunes kaheks erinevaks majandusüksuseks – AS Anna äri ja Anna tankla¹⁹¹. Viru tänav 10 majas tegutses lühikest aega ka **baar**, kus oli võimalik süüa lõunat ja võtta väike naps. Tegutsemise ajal oli see ainuke baar Kadrinas, olles kohalike hulgas üsna populaarne. Kuna hoone oli suhteliselt vana ning vajab põhjalikku remonti, siis osteti ETKVL-lt toidupoe asukohaga Viru tänav 9.¹⁹² Järgneval pildil (foto 46) on hoone 2024. aastal.

2.5.5. Viru tänav 11

1927. aastal sai Ado Lillimägi Tapa tee nurgale (Viru tänav 11) endale majaplatsi ning hakkas sinna maja ehitama. Ado Lillimägi opterus koos perega Eestisse 1920ndate keskel ning asus tööle esialgu apteekrina Trahteri ruumides. Kui Ado Lillimägi 1928. aastal suri, jätkasid tema tööd abikaasa ja tütar. Vast valminud majja (foto 47 ja 48) koliti 1931. aastal ning siis alustas seal tööd ka **apteek**, mis erinevatele omanikele kuuludes töötas 1992. aastani, mil maja tagastati perekonnale.¹⁹³

Foto 47. Apteek 1935. aastal¹⁹⁴

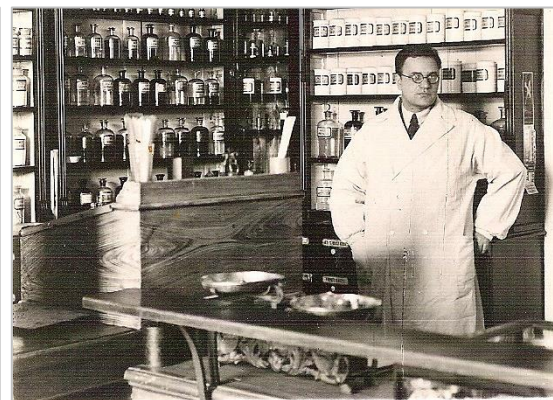

Foto 48. Apteek 1935. aastal¹⁹⁵

Aastatel 1937-1940 tegutses Viru tn 11 hoones Lillimäele kuulunud erakauplus, kus olid müügil keemia/fotograafiakaubad, jalg- ja mootorrattad, jahipüssid, värvid, majapidamistarbed, kalastamistarbed. Aastatel 1931-1944 müüs Hilda Lillimägi samas hoones ka ravimeid ning teisi tervise-

¹⁹⁰ Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹⁹¹ Tankla asus Rakvere-Viitna maantee ristil. Allikas: Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹⁹² Nukk, A. AS Anna_AS Nuka_AS Nuka Kaubad. [Infotekst]

¹⁹³ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 616-617

¹⁹⁴ Foto allikas: Tiiu Uusküla erakogu

¹⁹⁵ Sama

Foto 49. Viru tn 11 (2024)¹⁹⁷

tooteid. 1990ndatel müüdi endises apteegis raieliha ja toidukaupasid. Kaupluse nimi oli **Loore Pood**, mille omanik oli Urmas Lahe.¹⁹⁶ Fotol 49 on näha Viru tn 11 maja tänapäeval (2024).

2.5.6. Viru tänav 14

Viru tn 14 (rahvamaja lõunatiivas) asus 2000ndate alguses samuti eraomanduses **kasutatud riiete pood**, mis oli kolinud Viru tn 7 majast rahvamajja. Müüdi vähekasutatud rõivaid ja jalatseid välismaalt.¹⁹⁸ Rahvamajas töötas endise Kruusimäe kõrtsi ruumidest üle toodud teemaja, mis pakkus ka ööbimise võimalust.¹⁹⁹

Aastatel 1917-1918, mil teemaja oli veel Kruusimäe kõrtsi ruumides, pidas teemaja Rudolf Tamm. Vabadussõtta minnes ta andis teemaja üle Alvine Pedriksile. Pedriks kolis teemaja üle rahvamajja. Ta haigestus seal töötades mitmetesse haigustesse, sh tüsenes pidevalt. Rahvasuus hakati Pedriksit hüüdma Teemaja Paksuks. Ta loobus teemaja pidamisest pideva tagakiusamise tõttu. 1938. aastal Pedriks suri kaaludes 325 kg. Teda peeti sel ajal maailma kõige paksemaks naiseks.²⁰⁰ Teemaja võttis temalt üle Eduard Lammer.²⁰¹

2.5.7 Viru tänav 14a

1953. aastal ehitas Kadrina Tarbijate Kooperatiiv praeguse rahvamaja kõrvale (endise asukohaga Viru tn 14 a) väikese müügitamaja, mida rahvasuus hakati kutsuma **Roheliseks Konnaks**.^{202, 203}

¹⁹⁶ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁹⁷ Foto: Ketlin Rebase erakogu

¹⁹⁸ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

¹⁹⁹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 566

²⁰⁰ Samas, lk 567-568

²⁰¹ Samas, lk 568

²⁰² Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁰³ Samas

Sellest kioskist sai osta teatud toiduaineid, maiustusi ja alkohoolseid jooke kohapeal tarbimiseks.^{204,205} Alkohoolseid jooke sai osta kuni 50 g kaupa. Müügitajakese ees ja tagaaias olid ka lauad, kus sai mõnusalt aega veeta ning ostetud kaupa kohapeal pruukida. Kioski taga asus aed, kus kasvas suur vahtrapuu. See vahtrapuu on ka tänapäeval seal alles, märkimaks kunagise kioski asukohta (foto 52). Kioskis müüdi ka kannuõlut. Kannud pesti tol ajal väikses purskkaevus, mis asus kioski leti otsas. Pärast Rakvere kaubabaasi põlengut, müüdi Rohelises Konnas alandatud hindadega suitsulõhnalisi riide- ja tööstuskaupu.²⁰⁶

Foto 50. Jäätisekiosk, Roheline Konna ja vahtrapuu 1960ndatel²⁰⁷

Foto 52. Vahtrapuu Jäätisekioski ja Rohelise konna asukohas (2024)²⁰⁸

Viru tn 14a lõunaküljel asus Kadrina Tarbijate Kooperatiivile kuuluv **jäätiseputka** ehk kiosk.²⁰⁹ Kioskil oli avar eesluuk, mille kaudu jäätist müüdi. Jäätis ja vahvlid valmistati kohalikus meiereis. Jäätis kaaluti vahvlitopsi sisse vihtidega kaalu peal. Kogu jäätisemüügi protsess toimus otse ostja silme all. Jäätisekioskis müüdi põhiliselt kolme erinevat sorti jäätist: piima-, koore- ja rosinajäätist. Vahel müüdi ka šokolaadjäätist.²¹⁰ 1960. aastal viidi jäätisemüük üle kioskisse Roheline Konna. Endine jäätiseputka hiljem lammutati. Kiosk oli avatud kevadel ja suvel.^{211, 212}

1993. aastal sai kioski omanikuks AS Malva. Aktsiaseltsi eesmärk oli ehitada kioski asemele

²⁰⁴ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁰⁵ Samas

²⁰⁶ Samas

²⁰⁷ Foto: Tiiu Uusküla

²⁰⁸ Foto: Ketlin Rebase erakogu

²⁰⁹ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²¹⁰ Samas

²¹¹ Samas

²¹² Samas

suurem ärihoone. Ettevõtte kauples vanas kioskis alkoholsete jookidega paar aastat, samal ajal alustas ärihoone tarvis vundamendi rajamisega, kuid siis jäi ettevõtmine pooleli.²¹³

Kui 1995. aastal sai kioski ja algstaadiumis ärihoone omanikuks AS Nukk, lammutati vana Roeline Konn ning kogu valdus anti Kadrina valla omandisse. Vundamendisüvend täideti ja tasandati muruplatsiks. Täna on seal kujundatud haljasala lillepeenarde ja istepinkidega.²¹⁴

2.5.8. Viru tänav 14b

Ajaperioodil 1924-1932 asus selles hoones **Karl Lammeri erakauplus koos pagaritöökojaga**. Erakauplusena tegutseti hoones ka kahe järgneva omaniku ajal. Pagaritöökoda asus kõrvalmajas, mis kuulus Rudolf Tammele, hiljem Karl Lammerile. Maja teises otsas oli **toiduainete** kauplus. Pärast seda viidi ka toidukaubad peakauplusesse ja kõrvalmajja paigutati kontor. Pagaritöökoda suure ahjuga keskel ja piklike taignaastjatega piki seinääri asus maja keskosas, teises otsas oli paar korterit. Kui kontor läks uude hoonesse Viru 7, asus ruumidesse õmblustöökoda, hiljem sai ka see osa korteriks.²¹⁵

Aastatel 1941 kuni 1950ndate alguses töötas selles hoones Kadrina Tarbijate Kooperatiivi kauplus. Seal müüdi **toidukaupasid**. 1990ndate alguse erastamise käigus läks maja eraomandisse, mõned aastad tegutses selles tolleaegse omaniku kalakauplus.²¹⁶

22. juulil 2004. aastal avas aleviku keskel, endise kalapoe ruumides ukсед **Risti pood**. Tegemist oli EELK Kadrina Kogudusele kuuluva müügikohaga ning sellest tuleneb ka poe nimi. Pood oli avatud esmaspäevast laupäevani. Ametis oli kolm müüjat ning igatüks neist teatud päeval. Poes müüdi kasutatud rõivaid ja jalatseid. T-särk maksis 10 krooni, pintsak 25 krooni ja joped 50 krooni. Uuem kaup oli kallim. Kaup tuli peamiselt Rootsist sealsete kirikukoguduste abiga. Peale riideesemete müüdi seal ka kunstipäraseid riste, usuteemalist kirjandust ja toidunõusid. Lisaks müüdi seal ka Neeruti Seltsi trükiseid hinnaga 10 krooni tükk. Pood tegeles heategevusega. Kui klient ostis Risti poest kaupa, siis ta toetas sellega Kadrina kiriku oreli remonti.²¹⁷ Risti Pood tegutses

²¹³ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²¹⁴ Samas

²¹⁵ Samas

²¹⁶ Samas

²¹⁷ Autor teadmata. (2004). Pood kui heategevuse toetaja. — Kodukant, 26. august, lk 2

hoones 2016. aastani, siis kolis kauplus Kadrina Leerimajja.²¹⁸

Alates 2016. aastast tegutseb Viru tn 14b hoones **MTÜ Maanaiste Selts**, kus korraldatakse mitmeid üritusi. Lisaks pakutakse toitlustust. Seal asub ka keraamikatöötuba.²¹⁹

2.5.9. Viru tänav 16

Viru tn 16 hoones on asunud üpris palju kaupluseid. Tiiu Uusküla andmetel asus enne 1922. aastat selles hoones **erakauplus**, mille omanik oli Aleksander Krimm. Aastatel 1922-1940 oli see **Kadrina Tarvitajate Ühisuse** valduses. Aastatel 1941-1992 oli seal Kadrina Tarbijate Kooperatiivi peakauplus (hiljem nimetati kaupluseks Võit), kus müüdi toidu- ja tööstuskaupu (foto 53 ja 54). 1958.-1969. aastani oli seal Kadrina Tarbijate Kooperatiivi (juurdeehitus) toidukaupade kauplus, 1958.-1992. aastani Kadrina Tarbijate Kooperatiivi peakauplus, kus müüdi galanteriikaupu, jalatseid, kangaid, parfümeeriat, raamatuid, kirjatarbeid.

Foto 53. Kadrina Tarvitajate Ühisuse kauplus Võit (1960ndatel)²²⁰

Viru tn 16 hoones asus 1960ndatest Kadrina Tarbijate Ühisuse peakauplus **Võit**. Kadrina üks staažikamaid müüjaid Tiiu Kastemäe asus nooremüüjana kauplusesse Võit tööle 1972. aastal. Tema mälestuste põhjal oli kaupluses Võit kolm osakonda. Esimeses osakonnas müüdi jalanõusid (sisenemisel vasakul pool). Teises ehk keskel asuvas osakonnas olid televiisorid, raadiod, jalgrattad, mootorrattad ja suusad. Kolmandas osakonnas olid kangad. Sel ajal kuulus kauplus veel Kadrina Tarbijate Kooperatiivile. Algul oli Tiiu müüja, siis nooremüüja ning seejärel vanemmüüja. Tiiu Kastemäe jutu põhjal oli müüjate vahel palga erisus.²²¹

²¹⁸ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²¹⁹ Samas

²²⁰ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²²¹ Kastemäe, Tiiu. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Foto 54. Kaupluse Võit jalanõude osakond ²²²

1990ndate lõpus töötas hoones erakauplus, kus müüdi garderoobikaupu, kondiitri-, leiva- ja saia- tooteid. Omanikuks oli **OÜ Merkantia**, mis kuulus Urmas Arvale. 2003-2004 asus seal ka **FIE Siiri Raudla** erakauplus, kus müüdi lilli, küünlaid ja erinevaid kaunistusi. 2000ndatel asus seal samuti **OÜ Lillelapsele** kuuluv erakauplus Lillelaps, kus müüdi odavaid valmisriideid ja pudu- kaupu. 30-40 protsenti kaubast olid uued riidesemed. Ülejäänud kauba moodustasid vähekasuta- tud üleriided, spordikaubad ja lasteriided. Lisaks eelnevalt mainitud kaupadele müüdi ka pakendis olevat aluspesu, vihmavarje, sokke ja sukkasid. 2005. aasta septembrikuu keskel avati Viru tänav 16 majas kunagise pagaritoea ruumides rõivakauplus **Kaup+**. Samas majas asus sel ajal ka **Kadrina Postimaja**. Rõivakaupluse põrand oli kaetud vaibaga..²²³

2017. aastal avati Viru tänav 16 majas **Valge kauplus**, mille põhirõhk oli kogu pere riietel. „*Pa- kume kaupa n-ö imikust kuni vanaema-vanaisani välja*,” selgitas poe omanik Kadri Kangron. Li- saks kohalikele külastasid poodi ka maakodusse tulnud ja läbisõitjad, kellest olid saanud juba pü- sikliendid. Kauba hulgas oli suuremate numbrisuurustega rõivaid, aga ka jalanõusid, kosmeetikat. Viimase puhul Kangroni sõnul „*eelistame vene tooteid just naturaalsuse tõttu*.” Kaubavalikus olid ka tekid-padjad. Kuna poe pinda laiendati, võimaldas see võtta müüki ka Itaalia pesu ja sukkpükste

²²² Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²²³ Mälgand, E. (2005). Uus rõivakauplus Kadrinas. — Kodukant, 23. september

brändi Conte, mida toodeti Valgevenes. Kangroni sõnul väikese poe eeliseks on võimalus klientidega vahetult suhelda.²²⁴

Foto 55 . Kadrina Valge poe müüja Ene (vasakul) kliendile Conte kaupa tutvustamas²²⁵

2.6. Kaubandusettevõtted Kauba tänaval

2.6.1. Kauba tänav 1

1928-1937 asus seal **Hans Felsi erakauplus**. Seal olid toidu- ja koloniaalkaubad²²⁶. 1937-1941 (põlemiseni) kuulus erakauplus **Aleksander Schönbergile**.²²⁷

2.6.2. Kauba tänav 11

1900. aastal ostis Hans Fels krundi, millele ehitas maja ja asutas seal kaupluse. Hiljem jagunes see krunt Kauba tänava järgi viieks eri krundiks, numbritega 1, 3, 5, 7 ja 9. Maja, mille Fels endale ehitas, jäi krundile nr 9 ja nr 1-le. Kauba tänava ülesõidupoolsesse otsa asutas ta poe. Krundil nr 9 oli hiljem sepikoda, kus ta ise sepaks oli, ning samas majas töötas ka alkohoolsete jookide müügi-koht, rahvasuus Kalvi kõrts (foto 56). 1913. aastal müüs Fels sealt krundi Juhan Saarele, millega koos läks Saare kätte ka pood. Kalvi kõrtsi asutaja oli Karl Saar 1930ndatel.²²⁸

²²⁴ Kanna, L. (2017). Valge pood Kadrinas pakub vahetut teenindust. – Kuulutaja, 28. aprill. [www] <https://www.kuulutaja.ee/valge-pood-kadrinas-pakub-vahetut-teenindust/> (30.03.2024)

²²⁵ Foto: Liisi Kanna <https://www.kuulutaja.ee/valge-pood-kadrinas-pakub-vahetut-teenindust/> (30.03.2024)

²²⁶ **Autori märkus: koloniaalkauplus-** toiduainekaupluse levinud nimetus sõjaeelses Eestis. Allikas: Eesti Entsüklopeedia <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/koloniaalkauplus> (29.03.2024)

²²⁷ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²²⁸ Samas

Foto 56. Kalvi kõrts (Kauba tn 11) (2024)²²⁹

Foto 57. Kauba tn 17 hoone (2024)²³⁰

2.6.3. Kauba tänav 17

1930ndatel asus selles hoones Jaan Rosenbaumile kuuluv erakauplus. Algul lihapood, hiljem aga midagi talurahvakaupluse taolist, kus müüdi toidu- ja koloniaalkaupu.^{231, 232} Fotol 57 on hoone tänapäeval.

2.6.4. Kauba tänav 25

1912. aastal alustas Jüri Balder kauplusega, millest hiljem kujunes välja kaubamaja²³³ mida tunti **Balderi poe** nime all.²³⁴ Krunt koos sellel oleva majaga kuulus ametlikult Jüri Balderi isa Mart Balderile.²³⁵ Jüri Balder tegeles lühiajaliselt ka limonaaditööstusega, kuid kuna turg oli väike, siis ta lõpetas selle tegevuse peagi.²³⁶

Arhiividokumentidena 1940. aastal inventuuri käigus üles kirjutatud kaupade sortiment Balderi kaubamajas oli mitmekesine. Mõned näited poes pakutavatest kaupadest: saaparaud 3 tk, kompek „Pääsukene“ 3 kg, makaronid 21 pakki, putukamürk 3 kg, taldrikud 84 tk, kärurattad 2 tk, pliit 138 kg, säraküünlad 135 karpi, pesuharjad 6 tk, sandaalid 4tk, suhkur 84 kg, valge kalaliim 0,2 kg,

²²⁹ Foto: Ketlin Rebase erakogu

²³⁰ Sama

²³¹ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²³² Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, 542

²³³ Balder, J. (1997). Jüri Balder. Tallina 54. Keskkool. [Kodu-uurimistö]. Tallinn

²³⁴ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 605

²³⁵ Samas, lk 606

²³⁶ Balder, Jane. (1997). Jüri Balder. Tallina 54. Keskkool. [Kodu-uurimistö]. Tallinn

keedupott diameetriga 30 cm, klaasist kruus, praeahi ja lakknahast kingad – neid oli selleks hetkeks alles vaid üks, jms.²³⁷

1941. aastal inventuuri käigus üles kirjutatud kaupadeks olid näiteks riidevärv, riisitärklis, hõõvli rauad, erinevad maitseained (kaneel, nelk, vaniliin), küpsisepulber, erinevad maitsetaimed ja köögiviljad, hiirelõksud, sidrunipulber, aga ka koorekann, sinepitoos, suhkruitoos, öölamp, lillevaas, polosärk, kookosõliseep ning püksirihma pannal.²³⁸ (Lisa 7)

Jüri Balderi kaubamaja võeti riikliku kontrolli alla 7. oktoobrist 1940 ning natsionaliseeriti ja liideti Kadrina Tarbijate Kooperatiiviga 26. märtsil 1941. aastal. (Foto 58) Seega oli Kadrina Tarbijate Kooperatiivil õigus Balderi segakaupluse varasid valitseda, pangahoiuseid käsutada, kohustusi

täita, võlgu sisse nõuda, majandada ning erinevaid kauplusega seotud tegevusi juhtida ja korraldada. Kui natsionaliseeritud Jüri Balderi kaubamaja kassa üle loeti, leidis arhiividokumentide andmetel kassas raha 25 kopikat.²³⁹

Foto 58. Balderi kaubamaja töötajad (1941)²⁴⁰

19. augustil 1941 Kadrina Tarbijate Kooperatiivi juhatuse koosoleku protokollist nähtub, millises seisukorras oli kooperatiivi kaubandusvõrk pärast lahingute lõppu Kadrinas. Protokollis märgiti, et nii hävituspataljon kui ka kohalikud elanikud olid käinud peakauplust Jüri Balderi majas rüüstamas. Suurem osa kaubast oli laiali kantud, ukسلukud ja aknad purustatud.²⁴¹

²³⁷ ERA.R-1034.1.204. Toimik J. Balderi kaubamaja ja segakaupluse riikliku kontrolli alla võtmise ja natsionaliseerimise kohta.

²³⁸ ERA.R-1034.1.205. Toimik natsionaliseeritud J. Balderi kaubamaja Kadrina Tarbijate Kooperatiiviga liitmise kohta.

²³⁹ Samas

²⁴⁰ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²⁴¹ Kadrina Tarvitajate Ühisusest Tarbijate Kooperatiivini. (2006). /Toimetaja Uusküla, T. MTÜ Neeruti Selts, lk 5

Jüri Balder arreteeriti 26. detsembril 1941. aastal. Teadaolevalt võttis Jüri Balder ühe viimase asjana suhkurlaost kaasa koti ameerika suhkrut (50 kg). Ta saadeti Verhoturia vangilaagrisse ning ta suri 14. veebruaril 1942 Sverdlovski oblasti Sevural laagris. Kohtuotsus Jüri Balderi üle langetati poolteist kuud pärast tema surma. Teda süüdistati selles, et tal oli suurkaupmehena kaks kauplust ja kaks maja, see tähendab – „*ta oli kapitalist*“²⁴². Küüditamise hetkel oli tema omanduses kokku 11 objekti, kogumaksumusega üle 20 miljoni krooni.²⁴³

5. septembril 1941 toimunud juhatuse koosolekul teatas Jüri Balderi poeg Endel Balder, et kavatseb ise Balderi ruumides kaupluse avada ning kaupluses olev kaup anti üle Endel Balderile. Aastatel 1942-1944 oli kauplus Endel Balderi valduses, kus müüdi toidu- ja koloniaalkauppu.²⁴⁴

1945.-1956. aastatel kuulus kauplus Kadrina Tarbijate Kooperatiivile ning 1957. aastal sai Kadrina endisest kaubamajast Kadrina Tarbijate Kooperatiivi **majatarvete kauplus** (foto 59), kus 1957-1992 müüdi selles majas lisaks eelnevalt nimetatule majatarbeid, mööblit, ehitus- ja remondimaterjale ning loomasööta.²⁴⁵

Foto 59. Majapidamistarvete kauplus
(1980ndad)²⁴⁶

Foto 60. Jaama pood (2012)²⁴⁷

Aastatel 1999-2009 tegutses endise Balderi kaubamaja ruumides **Jaama pood** (foto 60), mille asutajaks oli Intskal OÜ. Poes müüdi kaupluse töötaja sõnul esmatarbe- ja toidukaupu, komme, jäätist

²⁴² **Autori märkus: kapitalist** - majandusettevõttesse investeerija, kapitaliomanik. Allikas: [EKSS] "Eesti keele selgitav sõnaraamat" 2009. [www] <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kapitalist&F=M> (30.03.2024)

²⁴³ Balder, J. (1997). Jüri Balder. Tallina 54. Keskkool. [Kodu-uurimistö]. Tallinn

²⁴⁴ Kadrina Tarvitajate Ühisusest Tarbijate Kooperatiivini. (2006). /Toimetaja Uusküla, T. MTÜ Neeruti Selts, lk 6

²⁴⁵ Uusküla, T. (2023). Kadriinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁴⁶ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²⁴⁷ Foto autor teadmata

jms. Kauplus oli avatud iga päev, laupäeviti-pühapäeviti töötati lühemalt. Öhtune lahtioleku aeg säitati viimase rongiaja järgi, see oli 18.30, et rongiga töölt tulijad saaksid sisseoste teha.²⁴⁸ Ajaperioodil 2009-2012 kuulus hoone Apko OÜ-le ning siis toidukaupade müük jätkus. Pärast 2012. aastat kaubandustegevust hoones ei toimu.²⁴⁹

2.7. Kaubandusettevõtted Posti tänaval

2.7.1. Posti tänav 2

Neeruti mölder ja veskimomanik Anton Kärmik ehitas Jaama ja Posti tänava nurgale kolmekordse maja (Foto 61 ja 62). Rahvasuus hakati maja kutsuma **Kärmiku majaks**. Esimesel korrusel olid äriruumid, teisel eluruumid. Kivimaja kolmas korrus oli ehitatud puidust ning esialgselt mõeldud suvisteks eluruumideks. Majas tegutses esimesel korrusel ka juuksur.

1930ndate alguses pidas selles majas poodi Anton Kärmiku nõbu Julie Roots, kes oli tuntud sukakuduja.²⁵⁰ Roots müüs seal mitmesuguseid delikatesse. Poes oli ka pudukaupade osakond.²⁵¹

1932. aastal asutas Rakverest Bachmanni lihaärist tulnud Eduard Utrov Kadrinas Kärmiku maja lähedal väikeses majas oma lihakarni ja vorstitööstuse, mis töötas kuni 1940. aastani. 1940. aastal Kärmiku maja natsionaliseeriti ning majas said eluruumid mitu perekonda.²⁵² Aastatel 1944-1945 tegutses selles hoones Kadrina Tarbijate Kooperatiivi harukauplus. Aastatel 1945-1946 oli seal Kadrina Tarbijate Kooperatiivi **söökla**. See oli söögikoht kooperatiivi liikmetele, kohalikule aktiivile ja intelligentsile. Aastatel 1946-1960 oli seal Kadrina Tarbijate Kooperatiivi baar-söökla. Seal pakuti erinevaid sööke, alkohoolseid jooke ja tubakatooteid.²⁵³

Aastatel 1955-1959 tegutses hoones Kadrina Tarbijate Kooperatiivile kuulunud komisjonikauplus, kus müüdi raieliha, põllu- ja aiasaadused. Kauplus suleti ostjate vähesuse tõttu pärast seda, kui valmis söökla Viru tänaval.^{254, 255}

²⁴⁸ Tedremaa, I. (24.01.2024). Jaama poe tegevusest. Ketlin Rebane [Intervjuu]

²⁴⁹ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁵⁰ Samas

²⁵¹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 607

²⁵² Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁵³ Samas

²⁵⁴ Samas

²⁵⁵ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 604

Foto 61. Kärmiku maja (1980ndad)²⁵⁶

Foto 62. Kärmiku maja toidupoe müüja (1970ndad)²⁵⁷

Alates 1960ndate algusest kuni 1996. aastani oli hoones Kadrina Tarbijate Kooperatiivi toidukaupade kauplus **Jaama**.^{258, 259} 4.-5. veebruaril 1996, hävis maja kahjutules ning hukkus ka 2 meest, kes kontrollimatu kütmisega tulekahju põhjustasid.²⁶⁰

2.8 Kaubandusettevõtted Pikal tänaval

2.8.1. Pikk tänav 2

Väidetavalt asus toidukaupade pood Pika tänava nr 2 ja Neeruti tee nurgal. Poodi kutsuti “**Eitede poeks**”. Kuna 1920-30ndatel oli poemüüjaks Marie Mahlbergi, kutsuti seda **Mahlbergi poeks**.^{261, 262} Fotol 63 on Pikk tn 2 hoone täna (2024).

Foto 63. Pikk tn 2 hoone 2024. aasta märtsis²⁶³

²⁵⁶ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²⁵⁷ Samas

²⁵⁸ Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁵⁹ Samas

²⁶⁰ Samas

²⁶¹ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 607

²⁶² Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

²⁶³ Foto: Ketlin Rebase erakogu

2.8.2. Pikk tänav 12

1926. aastal sai Nestor ostis endale krundi ning hoone valmis 1928. aastal, milles oli 3 korterit. Üks üürnikest oli **Kadrina Tarvitajate Ühisuse viinapood** (foto 64). Majal oli tänava pool kaks sissekäiku, neist idapoolne viis viinapoodi. Kuni 1931. aastani töötas viinakauplus Pikal tänaval asuvas Jaan Nestori majas, hiljem viidi viinakauplus peakaupluse juurde Kadrina aleviku keskses.²⁶⁴

1930ndatel oli Pikk tn 12 majas (Nestori maja; foto 65) erakauplus, millel oli siinkandis monopol. Kauplus kuulus Jaan Schönfeldile (Kasemägi) ning seal kaubeldi alkoholsete jookidega. Nagu allpool kirjeldatud Kadrina Tarvitajate Ühisuse arhiividokumentidest selgub, ei olnud lihtne alkoholiga kauplemise luba saada. (Lisad 1, 2)

Foto 64. Viinapood Pikal tänaval²⁶⁵

Kadrina Tarvitajate Ühisuse juhatus palus kolmanda aktsiisi ringkonna juhatajalt luba ühisuse “*harukaupluse Kadrina jaama lähedal J. Nestori majas piirituse, viina, napside, veinide, likööride ja õlle müüki väljaviimiseks avada*”. Palvekirjas 31. august 1927 määrati vastutavaks müüjaks Jaan Schönfeldt. Majaomanik Nestor pidi oma allkirjaga kinnitama, et on nõus alkoholi müümisega tema majas. Vastutava müüja kohta anti välja politsei komissari poolt tunnistus, et Schönfeldtil pole mingeid karistusi ega rikkumisi piirituse ja alkoholsete jookide müügiga seoses.²⁶⁶

²⁶⁴ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 531

²⁶⁵ Foto: Tiiu Uusküla erakogu

²⁶⁶ Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Peale Nestori taotlesid riigi piirituse ja viina kaupluse avamiseks luba ka kohalik kaupmees Balder ja kodanik J. Voosel. Vooseli kauplus asus Päre kõrtsi ruumides (omanik Karl Saar) ja ei saanud alkoholsete jookide müügiluba, sest asus vallamajale liiga lähedal, üle maantee vallamaja vastas. Monopoli jaoskonna juhataja ja peadirektor arvasid, et viinamüük Kadrinas tuleb usaldada kohalikule Kadrina Tarvitajate Ühisusele.²⁶⁷ (Lisad 4-6)

Viinamüügi vastu kirjutas ühispalve aktsiisi peavalitsusele novembris 1927 Kadrina Hariduse Selts Aleksander Krimmi isikus, kes väitis, et *“viinamüügi avamisega saaks kõik seltsi töö hävitatud, mis ka kõlbelise tasapinna langemise kaasa tooks”*.²⁶⁸ (Lisa 3)

Foto 65. Pikk tänav 12 (2024)²⁶⁹

2.8.3. Pikk tänav 21

1930ndatel oli Pikk tn 21 majas Konstantin Talvi (Talfeldt) erakauplus koos pagaritöökojaga. Seal olid leiva- ja saiatooted, toidukaubad.²⁷⁰

²⁶⁷ Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

²⁶⁸ Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

²⁶⁹ Foto: Ketlin Rebase erakogu

²⁷⁰ Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk, lk 574

Kokkuvõte

Minu uurimuse „Kaubandusettevõtted Kadrina alevikus. Kauplused ja müügikohad“ üheks peamiseks uurimisküsimuseks oli Kadrina aleviku kaubanduse algusaeg. Töö alguses kavatsesin uurida Kadrina kaubandust saja aasta vältel, kuid siis avastasin, et minu kodukoha kaubanduse ajalugu ulatub hoopis kaugemasse aega, kui esmalt eeldasin. Läbi töötades temaatilisi materjale, sain teada, et maapoodide eelkäijateks olid kõrtsid. Kadrinas on teadaolevalt kõige vanem kõrts tegutsenud 17. sajandil, mil Kruusimäe karjamõisa omanik otsustas kiriku kõrvale ehitada kõrtsi. 19. sajandi lõpus tegutses kiriku lähedal juba kolm kõrtsi, mis ei kaubelnud ainult alkoholiga, vaid seal müüdi ka mitmesuguseid talurahva poolt rohkem nõutavaid kaupu, mistõttu saab kõrtsid arvata kaupluste eelkäijateks. Ajapikku vähenes vajadus kõrtside järele ning neid hakkasid asendama väikesed maapoed. Nii Eestis kui ka Kadrinas hakkasid maapoed välja kujunema 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses.

Sellel ajalooperioodil oli valitsevaks kaupluse tüübiks segakaupade pood. Poes müüdi ümbruskonnas nõutavaid toiduaineid ja esmatarbekaupu. Kadrinas tekkisid poed peamiselt aleviku kahes piirkonnas – nn Kirikukülas, mis on inimasustuse tekkelt vanem, ja Jaamakülas, kuhu hakati elamurunte välja jagama alles 1920ndate teisel poolel, so pärast aleviku tekkimist.

Esimesed kauplused Kadrinas asutati Jaamakülas, mis võib tunduda esmapilgul üllatav, kuid raudtee olemasolu oli kaubanduse tekkimisel ilmselt määrava tähtsusega. Teadaolevalt rajas esimese poe 1900. aastal kaupmees Hans Fels Kauba tänava raudtee ülesõidupoolsesse otsa, mida hiljem tunti ka Schönbergi poe nime all. 1912. aastal asutas Jüri Balder Kadrina raudteejaama vastu segakaupade poe, millest kujunes 1940. aastaks maapoe kohta rikkalikult varustatud kauplus. Ka nimeetus oli selle vääriline – Kaubamaja. 1930. aastal rajas Jüri Balder Kadrinasse veel ühe koloniaalkaupluse, asukohaga Viru tn 7, mis tänases mõistes asub Kadrina keskuses.

1940. aastal, enne nõukogude võimu tulekut, oli Kadrina alevik kaubanduse seisukohast väga heas korras, mida märgitakse ka 1940. aasta ajaleht Virulase veergudel, samuti võib seda väita Kadrina Tarvitajate Ühisuse dokumentide põhjal. Eesti Vabariigi ajal pakkusid Kadrina alevikus kaupa kaheksa poodi, kaks pagariäri, kaks vorstivabrikut lihakarniga, kolm einelauda, iganädalane turg, viinapood ja apteek. Kadrina Tarvitajate Ühisuse loomine 1919. aastal vastukaaluks erakaubandusele pani aluse suurele ühistegevusele, sealhulgas ka pealesõjajaegsele Kadrina Tarbijate Kooperatiivile.

1940. aastal katkes Kadrina aleviku kaubanduse areng, sest Nõukogude Liit okupeeris Eesti. Nõukogude võim natsionaliseeris kõik eraomandis oleva kaubanduse. Kadrina ühe ettevõtlikuma kaubanduse arendajale Jüri Balderile said 1940ndad saatuslikuks – tema rajatud poed natsionaliseeriti ning ta ise saadeti vangilaagrisse, kus ta suri. Ta ei olnud ainuke ettevõtja Kadrinas, kes pidi oma tegevuse lõpetama ning kelle omand natsionaliseeriti. 1941. aastal jõudis teine maailmasõda Eestisse, mis tõi kaose kõikjale.

Sõjatingimused nõudsid riigi rahvamajanduse ümberkorraldamist ja plaanimajandussüsteemi rangemat tsentraliseerimist, mistõttu kehtestati 1941. aastal riiklik ühtne normeeritud kaubandus – kaardisüsteem toidu- ja tarbekaupadele. Normeerimisele kuulusid leib, liha ja lihasaadused, kala ja kalatooted, taime- ja loomarasv, suhkur, tangud ja makaronitooted.

Nõukogude ajal kuulusid kõik kauplused riigile või tarbijate kooperatiividele, sest eraettevõtlus ei olnud lubatud kauplemise vormiks. Kuna nõukogude kaubaturul oli nõudmine pakkumisest suurem, valitses paljude kaupade puudus ehk defitsiit. Intervjuudest endiste töötajatega selgus, et Kadrinas kaupluse juhataja ja müüjad ei saanudki tavaliselt otsustada, kes defitsiitse kauba endale saab, sest see otsustati juba Rakveres ära.

Valdav oli letimüük, mis 1980. aastatel selvemüügile järk-järgult üle viidi. Üheksakümnendatel, pärast Eesti taasiseseisvumist, algas riiklike kaupluste kiire erastamine. 1992. aastal oli Kadrina Tarbijate Ühistu nimekirjas 12 statsionaarset kauplust (kõik ei olnud Kadrina alevikus), mis 1996. aastaks olid läinud erakätesse.

1990ndad aastad on olnud Kadrina kaubanduses väikeste poodide ning söögikohtade tekkimise ajajärguks. Nad tekkisid ajaperioodil, mil Eestis on üldine kaubapuudus. Kõik selle aja ettevõtjad Kadrinas on meenutanud, et nad käisid ise kaupa hankimas ja nii suutsid nad ka teistest eristuda, sest ainult nende poes oli seda kindlat kaupa saada. Selline olukord ei kestnud kaua, u 3-5 aastat, ning 2000ndate alguses hakkas kaubandus Kadrinas juba suurematele kauplustele üle minema, sest kohalikul (väike)ettevõtjal on väga raske ketikauplustega konkurentsias püsida. Näiteks Meie kaupluseketti omaval äriühingul RRLektus AS-il oli Kadrinasse rajatud toidupood järjekorras kuuekümne teine.

Lisaks Meie poele on täna (2024) Kadrinas veel kaks suurt ketikauplust – Grossi toidukaubad ning Coop, mis kõik asuvad vähem kui poole kilomeetri raadiuses Kadrina keskuses. Lõunapool Kadriinat, nn Jaamakülas, pole viimase kümne aasta vältel avatud ühtegi kauplust. Need kolm

ketikauplust on juba aastaid näidanud, et suudavad kasumis olla ning ka Kadrina elanik saab siit kätte kõik vajaliku. Võib seega väita, et kaotajaid pole. Kuna tänapäeval on olemas ka neti-kaubandus, pole inimestel vajadust osta elektroonika- ja ehituskaupa kodulähedasest kauplusest. Tänapäeval on inimestel võimalik sooritada oma ost internetis ning tellida kaup koju. Lisaks on inimestel võimalik ühistranspordi või autoga sõita lähimasse linna, kus on parem varustatus, ning osta oma kaup sealt.

Kadrina kaubandust uurides leidsin, et nii minevikus kui ka olevikus on esinenud kaupluste vahel rivaalitsemist, mida tänapäeval nimetame konkurentsiks. Teatavasti „mängivad“ poed hindadega. Inimesed lähevad ju enamasti sinna, kus kaup on odavam. Sellest võidab klient, kellele lõppkokkuvõttes on ostukorv soodsam, aga kaotab kaupmees, kes võistleb konkureerivate poodidega. Kui varem püüti tuua poodidesse sellist kaupa, millega teistest eristuda ning kliente ligi meelitada, siis tänapäeval on see asendunud erinevate säästmisüsteemidega. Näiteks on osadel poodidel kliendi-kaardid, millega on võimalik saada tavahinnaga toote puhul soodsamat hinda. Lisaks on võimalik nende kaartide abil teenida igalt ostult ka boonuspunkte, mida hiljem saab kasutada ostude eest tasumisel.

Kui vaadata kaubanduse arengut Kadrina alevikus erinevuste ja sarnasuste võtmes ehk millised on silmaga nähtavad muutused, siis kindlasti tuleb nimetada alkoholimüügi poliitikat. See on rohkem kui saja aasta jooksul teinud läbi suuri muutusi, alates 1900. aastal kõrtside sulgemisest, 1920ndatel alkoholi müügiõiguse taotlemistest ning piirangutest, 1990ndatel poodides alkoholi valikurohkusest, kättesaadavusest, alkoholi öömüükide populaarsusest kuni müügiaegade piiranguteni tänapäeval. Minu arvates näitavad alkoholiga seonduvad muudatused ajaloos kõige selgemini, kes on kaubanduses olnud võitjad ja kaotajad. Võib-olla on selles osas kaubanduses võitjad ja kaotajad kõige selgemini nähtavad. Võib-olla on see isegi hea, et alkoholiga kauplevate baaride eluiga on olnud Kadrinas lühike. Alkoholi kättesaadavus tänapäeval on kordades suurem kui 1920ndate lõpus, mil Kadrinas eksisteeris taotletud loa alusel ainult üks müügikoht. Kindlasti ei tähenda see, et alkoholiäri ei aetud. 1931. aastal Wirumaa Teatajas ilmunud loost saame teada, et Kadrinas oli „kaks ja pool restorani ja siltideta trahterid ning topkakõrtsid“. Mida muud need tähendasid, kui ebaseaduslikku alkoholiäri.

Intervjuuerides kaupluste omanikke ja endisi töötajaid, selgus letikaubanduse kaotamise pahupool - iseteenindusega on suurenenud ka ostjate toime pandud varguste osakaal. Siin on samuti võimalik

muutust täheldada. Ka nõukogude ajal oli varastamine üsna tavapärane, kuid siis said varastada mitte ostjad, vaid müüjad. Uurimistöö koostamisel tõid intervjueritavad selle kohta mitmeid näiteid. Varguse põhjused olid siinkohal isegi mõistetavad – kauba nappus ning suhteline vaesus. Täna aga võitlevad kauplused näppajatest ostjatega, kelle hulgas kooliõpilaste osakaal on enneolematult suur. Poed seisavad selle eest, et olemasolevad turvasüsteemid töötaksid hästi ööpäevaringselt ning kaitseksid kauplusi varaste eest. Kindlasti on igapäevased vargused toonud kauplustele üpris suurt kahjumit, kuid kui pikanäpumehed kätte saadakse, ei ole nemadki võitjana olukorrast väljunud.

Selvekaubandus on võimaldanud inimestel teha sisseoste iseseisvalt. Tänapäeval on lisandunud ka nutikassad, mis aitavad ostjate aega kokku hoida. Klient ei pea ootama pikas järjekorras selleks, et ühte toodet poest osta.

Uurimistöö koostamisel kogusin informatsiooni Kadrina alevikus asunud ja asuvate kaupluste kohta, et täiendada Kadrina kultuurilugu, sest Kadrina aleviku kaubanduse ajalugu üldiselt pole varem uuritud. Sain teada, et Kadrinas on tegutsenud kokku viis kõrtsi ning kahekümne seitsmes erinevas hoones on tegutsenud kauplus. Panin tähele, et üks sagedasem põhjus, miks kauplus lõpetas eksisteerimise, oli põleng. Viis kauplust on põlengu tagajärjel hävinud ning hoonet ei taastatud, kahel juhul on hoone taastatud ning kauplus tegutseb ka täna (2024).

Kõige kauem (100 aastat) on kauplus tegutsenud Viru tn 16, kus juba 1919. aastal tegutses Aleksander Krimmi erakauplus ning 1922. aastal jätkas seal esimene Kadrina Tarvitajate Ühisuse pood, tegutsedes seal ühisuse järglasena kuni 1991. aastani, mil kauplus Võit vastvalminud Kadri kauplusesse (Viitna tee 4) üle viidi. Viru tn 16 kui hoones kaubandusega tegelevad erinevad ettevõtted on tegutsenud tänaseni (2024).

Uurimismaterjali kogumiseks külastasin Rahvusarhiivi, viisin läbi kaupluste töötajate ja omanikega intervjuusid, otsisin infot ajalehtedest ja raamatutest, kogusin informatsiooni internetiallikest ja vestlesin kohaliku kodu-uurija Tiidu Uuskülagaga. Koostasid saadud materjalide põhjal ülevaate Kadrina alevikus asunud kauplustest enam kui 100 aasta vältel, millest annab ülevaate uurimistöö teine peatükk. Uurimistöö tulemused - Kadrinas asunud ja praegu asuvad kauplused kandsin ka kaardile veebikeskkonnas avastakadrina.ee, kust on võimalik saada kiirelt lühiülevaade Kadrinas asunud kauplustest ja müügikohtadest <https://avastakadrina.ee/kaart/kadrina-kauplused-kadrinas-100-a>.

Kasutatud materjalid

Raamatud

- Aluve, K. 1976. Maakõrtsid ja hobupostijaamad Eestis. Tallinn: Valgus
- Eesti ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. 2010. Tartu: Ilmamaa
- Kadrina Tarvitajate Ühisusest Tarbijate Kooperatiivini. (2006). /Toimetaja Uusküla, T. MTÜ Neeruti Selts
- Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Laiuse
- Leppik, E. (2000). Kultuurilooline Kadrina. Rakvere: Shalom
- Tammik, R. (2005). Kadrina kihelkond läbi aegade. Pärnu: AS Trükk

Käsikirjalised materjalid

- Uusküla, T. (2023). Kadrinas asunud kauplused. [Konspekt]. Materjal autori valduses

Artiklid

- Kastemäe, A. (1994). Kadrina minevikust. Sõna seob. Kadrina emakeeleausammas

Elektroonilised materjalid

- ETKVL Kaubandusliku Inventari Tehas. [www] https://et.wikipedia.org/wiki/ETKVL_Kaubandusliku_Inventari_Tehas (31.03.2024)
- Kadrina Keskkool. [www] <https://www.kadrina-kool.edu.ee/kool/ajalugu/hooned/> [21.03.2024]
- Läbi kultuuriloolise Kadrina. (2004). /Koostaja E. Leppik. Neeruti Seltsi toimetised A-535. [www] <http://62.65.44.91/wp-content/uploads/2017/10/A-535-L%C3%A4bi-kultuuriloolise-Kadrina-1.pdf> (17.03.2024)
- Šorin, K. (*Sine anno*). Kaubanduse ajalugu. Pärnumaa Kutsehariduskeskus. [Õppematerjal]. <https://sites.google.com/hariduskeskus.ee/kaubanduseajalugu/%C3%B5ppematerjali-tutvustus?authuser=0> [16.03.2024]

Ajaleheartiklid

- Haavajõe, K. (2008). Oleg Gross ostis Kadrinas Nuka Kaubad ASi toidupoe. – Virumaa Teataja, 13. juuni [www] <https://dea.digar.ee/?a=is&oid=virumaateataja20080613&type=staticpdf&e=----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> (30.03.2024)
- Kadrina kirikukõrtside ärakaotamisnõue. (16.10.1899). Walla omavalitsuse ametnikkude walimisest. – Postimees, lk 2. [www] <http://dea.digar.ee/article/postimeesew/1899/10/16/2> (16.03.2024)
- Kadrina- pensionäride alevik. (1940). – Virumaa Teataja, 14. juuni. [www] <https://bit.ly/2JSDDfb> (21.03.2024)

Kadrinas avati kolmas toidupood. (2014). – Virumaa Teataja, 13. juuni. [www] <https://virumaa-teataja.postimees.ee/2825961/kadrinas-avati-kolmas-toidupood> (28.03.2024)

Kadrinast. (2.05.1900). Kodumaalt. – Postimees. [www] <http://dea.digar.ee/article/postimeesew/1900/05/02/9> (16.03.2024)

Kanna, L. (2017). Valge pood Kadrinas pakub vahetut teenindust. – Kuulutaja, 28. aprill. [www] <https://www.kuulutaja.ee/valge-pood-kadrinas-pakub-vahetut-teenindust/> (30.03.2024) Liisi Kanna

Kodumaalt. (1900). — Postimees, 2 mai. [www] <https://dea.digar.ee/article/postimeesew/1900/05/02/9> (17.03.2024)

Kriipseldusi Kadrinast. (1931). – Wirumaa Teataja, 21. mai. [www] <https://bit.ly/3INL1oB> (21.03.2024)

Mälgand, E. (2014). Ka tänavatel on oma ajalugu. – Kodukant, jaanuar. [www] <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=kodukant20140101&type=staticpdf> (.04.2024)

Wirumaalt, Kadrina. (1924). – Wirulane, 24. detsember, lk 4. [www] <https://bit.ly/2QDfR7L> (12.03.2024)

Artiklid paberväljaandes

Mälgand, E. (2004). Tarbijate ühistu müüb nüüd ka ehituskaupa – Kodukant, 23. aprill

Mälgand, E. (2005). Uus rõivakauplus Kadrinas. — Kodukant, 23. september

Mälgand, E. (2007). A&O toidukaupade ja ehitusmaterjalide kauplus muutus Konsumiks. — Kodukant, 17. mai

Rahupõld, H. (2005). Ehitustarbed — Esimene aastapäev. – Kodukant, 20. aprill

Rebane, K. (2023). Minu Kadrina. – Kodukant, 1. aprill

Pood kui heategevuse toetaja. (2004). — Kodukant, 26. august

Uue näo ja sisuga. (2000). – Kodukant, 21. detsember

Uusküla, T. (2006). Kui elukutse on elu kutse. – Kodukant, 22. veebruar

Teatmeteosed

Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018

Eesti Entsüklopeedia. [www] <http://entsyklopeedia.ee/artikkel/koloniaalkauplus> (29.03.2024)

Intervjuud

Nukk, A. AS Anna. AS Nuka AS. Nuka Kaubad. [Meilivestlus]

Riiet, K. (02.04.2024). Kauplus Edust Coopini. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Kastemäe, T. (23.01.2024). Kadrina kaupluste töökorraldus ja olemus minevikus. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Tedremaa, I. (24.01.2024). Jaama poe tegevusest. Ketlin Rebane. [Intervjuu]. Kadrina

Kaubi, K. (15.03.2024). Kaubi Kohvik OÜ ajalugu. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Peit, T. (15.03.2024). Kaspari poe tegevusaastad. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Tõlla trahteri omanik. (25.03.2024). Tõlla trahteri tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Apteegi töötaja. (27.03.2024). Apteek Kadrinas. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]. Kadrina

Reinsaar, Ü. (29.03.2024). Krahvi sahver ja Tõlla trahter. Ketlin Rebane. [Helisalvestis]

Karjus, L. (30.03.2024). Kadrina Hostelis baar. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Kalja, K. (30.03.2024). Katy Clubi tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Tiiter, M. (31.03.2024). Kohvik-klubi Kadri juures tegevusest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Riiet, K. (02.04.2024). Praeguse Kadrina Coopi ajaloost. Ketlin Rebane. [Suuline]. Kadrina

Riiet, K. (02.04.2024). Reteksi tegutsemisaastatest. Ketlin Rebane. [Suuline vestlus]. Kadrina

Raap, I. (05.04.2024). Paruni pood Kadrinas. Ketlin Rebane. [Meilivestlus]

Stadnik, V. (05.04.2024). Tõlla trahter. Ketlin Rebane. [Meilivestlus]

Arhiivimaterjalid

EAA.1227.1.76. Kihelkonna kõrtside nimistu 1857-1878. Kihelkonna kõrtside nimistu

EAA.1.2.C-IV-126 leht 1. *Klingenberg Häff i Wirland och Trissfer eller S.Catharina Sochn.*
 [www] https://www.ra.ee/kaardid/index.php/et/map/view?id=55&_xr=eN-pLtDK0qs60MrBOtDKGMIqtDC2slHITC%252FSLUxOLkjMcU8oS85JTU5SA-MuZWskWpacn5KakgnqGZlZKro6OeoZ6RnrOuZ5iuoZEZSByoPScxL700MR2szMhK-KbVEybq2FgDkmyAB (16.03.2024).

ERA 844.1.455. Kadrina Tarvitajate Ühisus 1927.-1929

ERA.63.23.2103. Virumaal Undla vallas Hulja ja Neeruti mõisa maadest eraldatud Kadrina aleviku plaan. Kirjavahetus Viru maakonna Kadrina aleviku ehituskruuntide kohta.

ERA.844.1.455. Kadrina Tarvitajate Ühisus

ERA.R-1034.1.204. Toimik J. Balderi kaubamaja ja segakaupluse riikliku kontrolli alla võtmise ja natsionaliseerimise kohta.

ERA.R-1034.1.205. Toimik natsionaliseeritud J. Balderi kaubamaja Kadrina Tarbijate Kooperaatiiviga liitmise kohta.

ERA.2006.1.1. Undla vallavalitsuse täis ja nõukogu protokollide raamat 1920-1923.

Uurimistööd

Balder, J. (1997). Jüri Balder. Tallina 54. Keskkool. [Kodu-uurimistöö]. Tallinn

Levkin, M. (2014). 1947. aasta rahareform NSV Liidus ja Eesti NSVs: teostamine ja vastukajad ühiskonnas. Tartu Ülikool. [Bakalaureusetöö]. Tartu

Palu, S. (2022). Viimane okupatsioonieelne Kaitseliidu Peastaabi ülem kolonel August Balder. Kadrina Keskkool. [Uurimistöö] Kadrina

Fotod

Avastakadrina.ee - 28

EAA.1.2.C-IV-126 - 1

ERA.63.23.2103 - 18

Kanna, L. <https://www.kuulutaja.ee/valge-pood-kadrinas-pakub-vahetut-teenindust/> - 55

Kastemäe, T. erakogu – 19-22

Meilbaum, M. [www] <https://virumaateataja.postimees.ee/2825961/kadrinas-avati-kolmas-toidu-pood> - 38

Palu, S. erakogu - 17

Rebane, K. erakogu - 4, 7, 9, 11, 13, 16a, 25, 26, 31, 35-37, 39-41, 45, 46, 49, 52, 56, 57, 63, 65

Riiet, K. erakogu - 23, 24, 32-34

RMF. 1119:37 - 10

Tiiterite erakogu - 29, 30

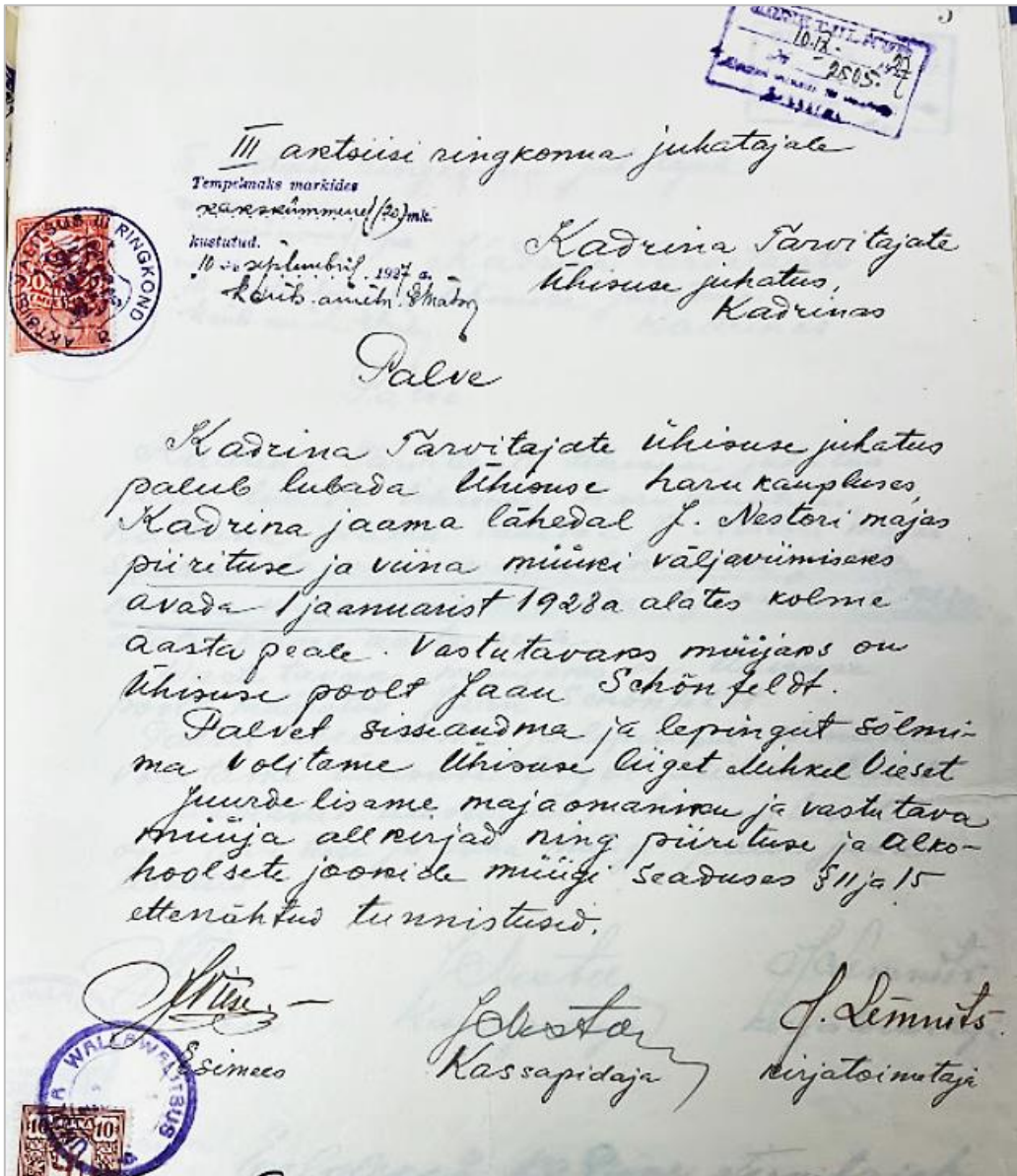
Uusküla, T. erakogu - 2, 3, 5, 6, 8, 12, 14, 15, 16, 42, 43, 44, 47, 48, 50, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 64

Audiod

Uusküla, T. (Koostaja). (2017). Viitna teed ja Viru tn mööda Kadrina raudteejaamani. Kadrina ajalugu. [CD; mp3]. Neeruti Selts MTÜ. [www] <https://www.youtube.com/watch?v=lkCWpaDmyeg>

Lisad

Lisa 1. 10.09.1927. Palve saada viina ja piirituse müümiseks luba Nestori majas (KTÜ)

Allikas: Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Lisa 3. Kadrina Haridusseltsi palve mitte avada alkoholimüügi kohta Kadrinas

Õnneisi Peavalitsusele

40 mk. — p.
tempelmarkides
kustutatud
24. XI 1927

Kadrina Haridusseltsi. Nõu-
maksõnna. Kõnle ralla-
Kadrinas üle Kadrina

Palve.

Nagu teada, on Kadrinasse kavatsus viinamüüki
avada, mille üle ka palved on esitatud
Kadrina Haridusseltsi juhatus eestseisuse otsuse
põhjal selle vastu protesteerides, palub Kadrinasse
viinamüügi kohta mitte avada, sest Rootsi
ja Tapa juho küllalt ligidol, nii et Kadrinasse
seda sugugi tarvis ei ole
Kõrtside sulgemise järele taheti Kadrinas
Kruusimäel õlle müüki avada. Et seda ärahoida
üüris veike seltskond Kruusimäe kõrtsi ära
kes tumaja avas ja seda hulk aastaid ülespidas
Päevast läks see ülesanne Kadrina Haridusseltsi
Kätte, kes sunni ajani selle sihis lootoma
Pida publikum on korralik ja uskujalik, mis
ko väjast pida korradajate poolt on kiidetud
Müüki müügi koha olemisega ääri kõik selle
töö hävitatud, mis ka kõõlise teosopinno langemise
Kaas. tööga

Lootis, et palve tähtsustelisel

Kadrinas 23 novembril 1927 Seltsi esimees
№ 74 A Kivimäe
Laukkohtaja G. Sarvas

Allikas: Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Lisa 4. 3.11. 1927. Viina müügi keelamisest Vooseli kaupluses Päre kõrtsi ruumides

ALTEINI WALITSUS
III. RINGKOND
3 novembril 1927 a.
№ 3196.
Kakveres

16

AKTSIISI PEAVALLITSUS
№ 011273 - - 4 NOV. 1927

Juurelisatud J. Vooseli palvet ühes selle juures oleva dokumentidega Undla vallas Kadrinas, end. Päre kõrtsi ruumides riigi piirituse ja viina kaupluse avamiseks esitatakse kannan ette, et peale Vooseli on Kadrinas soovivaldanud Kadrina Tarvitajate Ühisus ja kohalik kaupmees Balder. Kohalisi olusi ja kaupluste asukohti silmaspidades pooldan aastkätt Tarvitajate Ühisusele viinamüügi usaldamist ja kui ei peaks võimalik olema Ühisuse palvet rahuldada, siis müüki Balderile anda. Vooseli kauplus asub vallamajale liig lähedal, ühe maantee vallamaja vastas.

Lisa: Palve ühes juurelisatud dokumentidega 4 lehel.

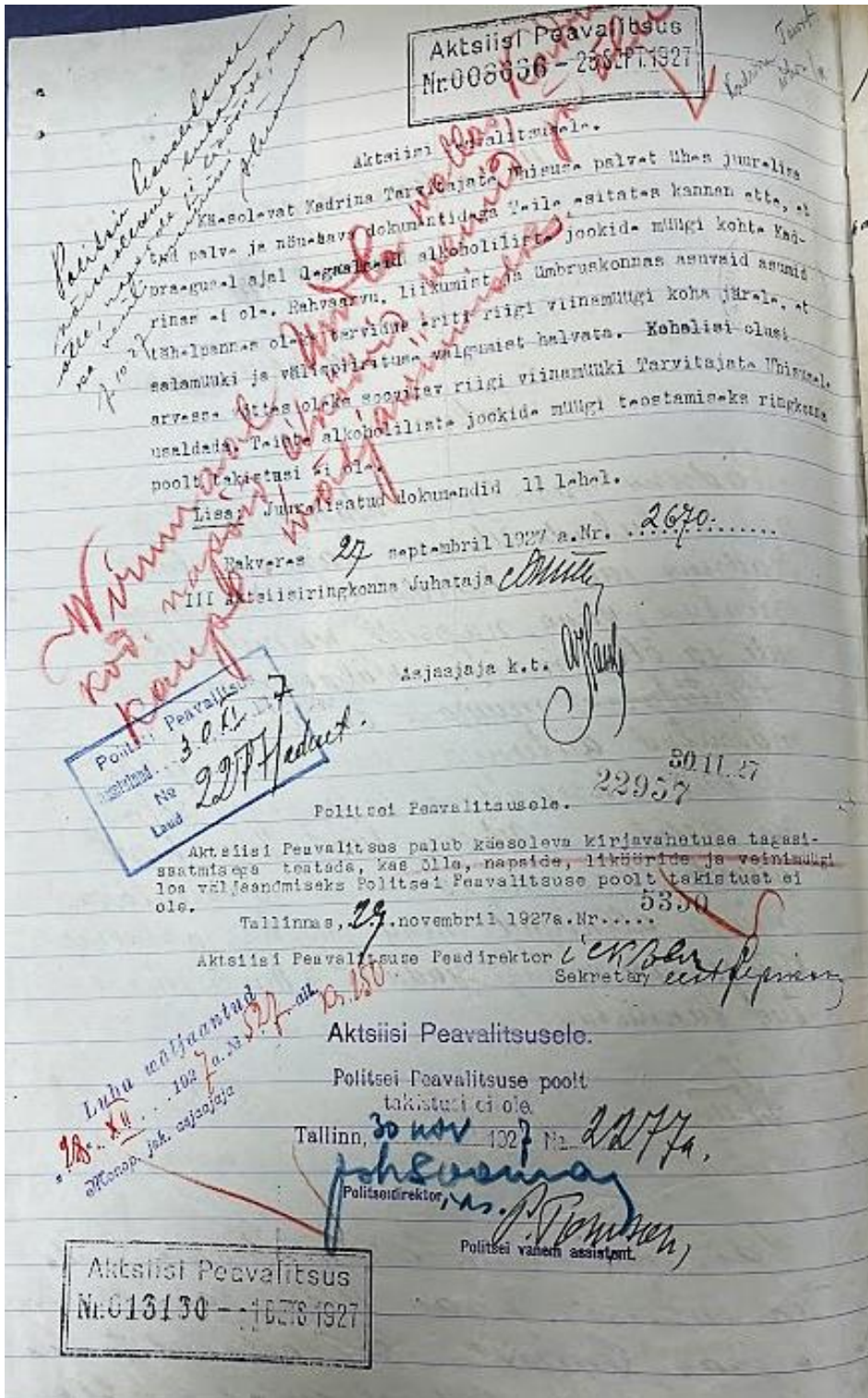
Ringkonna Juhataja *M. M. M.*

Asjaajaja k.t. *A. J. J.*

Mindel on Undla vallas, Kadrinas endises "Päre" kõrtsi ühes tege kauplus. Hoone on puust ja seisab seal raudtee 17

Allikas: Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Lisa 5. 30.11.1927. Kadrina Tarvitajate Ühisusele välja antud luba

Allikas: Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Lisa 6. 16.02.1928. Aktsiisi Peavalitsuse teatis riigiviina ja -piirituse müügikoha avamisest
Kadrinas

26

III aktsiisiringkonna Juhatajale.

AKTSIISI PEAWALITSUS
Monopoli
osakond
16 veebruaril 8
N° 8198
vn/lk.

Ettekande peale 3 novembrist l.a.Nr. 3196 teatab aktsiisi peavalitsus, et tema pooldab riigiviina ja -piirituse müügikoha avamist Kadrinas.

Viinamüük tuleks usaldada kohalikule tarvitajateühisusele. Kui aga viimane seda ei soovi teostada, siis eraisikutele.

Sellepärast on Teil talitada selles asjus antud juhtnõõride järele.

Peadirektor *Stromsoy*
Monopoli ja oskonna juhataja *L. Roman*

Allikas: Kadrina Tarvitajate Ühisus. ERA.844.1.455

Lisa 7. Näide Balderi kaubamaja sortimendist (21.03.1941)

Inventuuri leht nr 13 12

Kaupade inventuur 21 märts 1941 a.

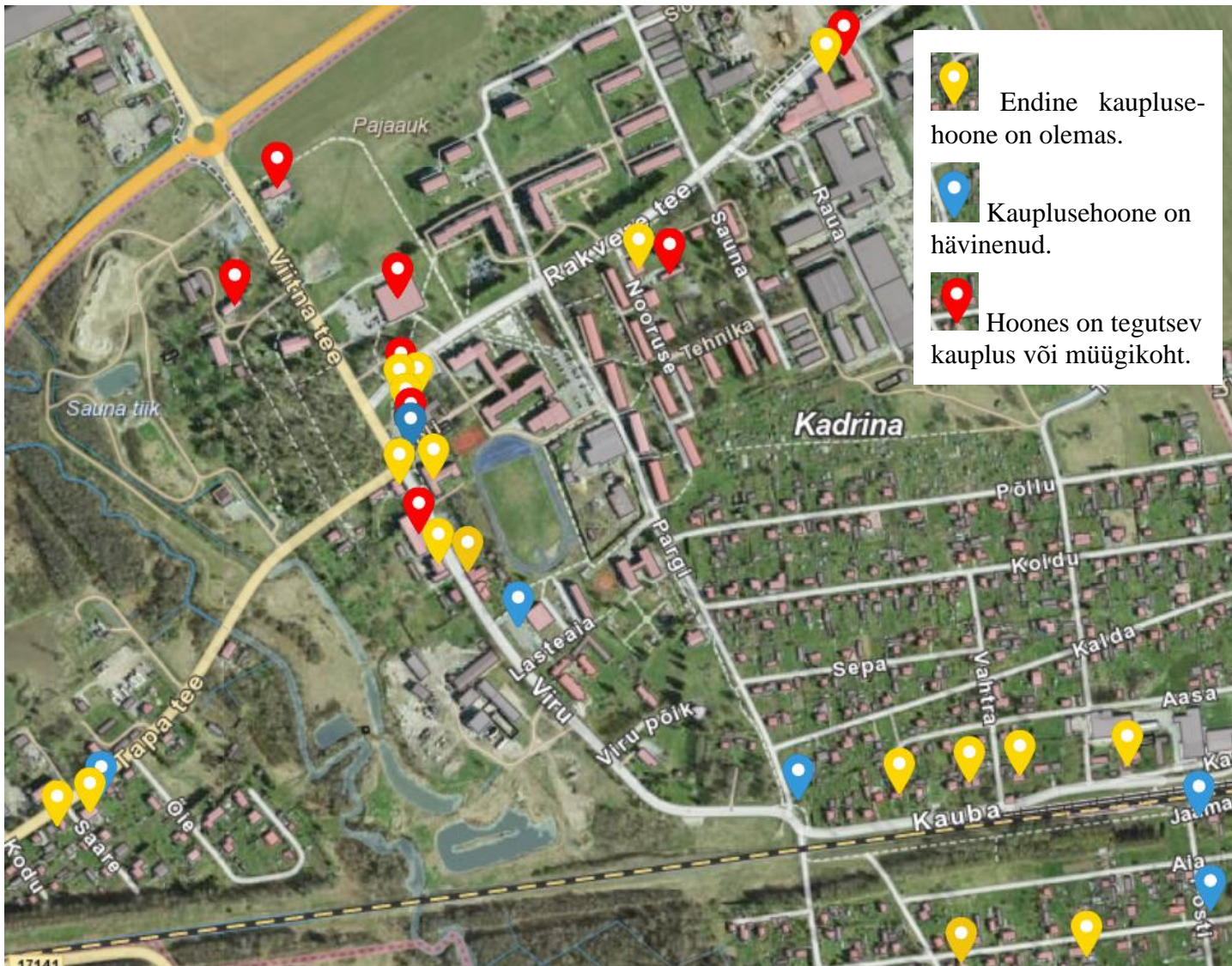
Kaupade tüüpid nimetused	Müük, kaal	Ostu- oma- hind	Inventuurhind		Müüginhind		Märkused
			Ühik- hind	Summa	Ühik- hind	Summa	
Kompressid Linnu	4 kg	10.-	40.-	8.-	32.-		
- do - m 21	7,7 kg	10.-	77.-	6,32	48,66		
- do - m 60	5,5 kg	9,38	51,59	9,38	51,59		
- do - Suedlõpin	3,3 kg	10.-	33.-	9,18	30,29		
- do - Mattide	6 te	1,20	7,20	1,20	7,20		
- do - kammid	0,4 kg	16,55	6,62	16,55	6,62		
- do - Pääsuke	3,2 kg	8,75	28.-	8,75	28.-		
- do - Segu	1,6 kg	8,75	14.-	8,75	14.-		
Silurid muud	7 te	4,60	4,20				seisvad
- do	0,65 kg	21,35	13,82				seisvad
Silurid talu	4 te	1,40	5,60				seisvad
- do - muud	0,2 kg	21,55	4,32				seisvad
Sõg. Sada	2,2 kg	2,60	5,72	2,60	5,72		
Sõg.	19 kg	2,50	47,50	2,50	47,50		
Pipar terade	2,2 kg	10,15	22,33	10,15	22,33		
Rõhka ühendused	42 te	70	29,20	90	29,80		
- do -	2 m	60	1,20	60	1,20		
- do -	2 m	30	60	30	60		
Rõhka kruvid	38 te	70	24,20	90	24,20		
- do -	20 te	50	11,20	50	11,20		
Väl postimärk	1 te	10.-	10.-	6.-	6.-		
Kaaja raaplid	2 te	3,60	7,20	3,60	7,20		
Väl Paasid	1 te	5,40	5,40	5,40	5,40		
- do -	1 te	4.-	4.-	2.-	2.-		
- do - ümargune	3 te	5,40	16,20	5,40	16,20		
Väl - kaunistused	1 te	8,50	2,50	5.-	5.-		
- do - ümargused	2 te	4.-	8.-	4,50	5.-		
Sõg. vööd	7 te	1,10	14,70	2,10	14,70		
Rõhka kruvid	7 te	3,5	2,45	3,5	2,45		
Kül - marm	6 tas	3,60	39,60	6,60	39,60		
- do - 30-80	103 tas	8,40	865,20	8,40	865,20		
- do - 10-24	13 tas	9.-	117.-	8,40	109,20		
Kruvi peetid	5 te	1,50	9.-	1,20	7,20		
K. ka. postimärk kaan	2 te	3,75	7,50	1,2	4.-		
			1587,57		1475,27		
	Summa						

Liht 5

Arvat. vorm nr. 4

Allikas: ERA.R-1034.1.205. Toimik natsionaliseeritud J. Balderi kaubamaja Kadrina Tarbijate Kooperatiiviga liitmise kohta.

Lisa 8. Kauplused Kadrinas ajaperioodil 1900-2024

Allikas: Avastakadrina.ee. [www] <https://avastakadrina.ee/kaart/kadrina-kauplused-kadrinas-100-a> (04.04.2024)